

BATI KARADENİZDE BİR KÜLTÜR UNSURU OLARAK KÖÇEKLİK

Adem SAĞIR*

Öz

Kültür gündelik hayatı düzenleyen maddi-manevi pratiklerdir. Düşünceden davranışlara, yemekten giyim-kuşama kadar her alanda izini sürmek mümkündür. Kültür, aynı zamanda toplulukları birbirinden ayıran temel ölçütlerin toplamı olarak da karşımıza durmaktadır. Bu çalışmada kültürün gündelik hayatta önemli yansımalarından birisi olan eğlence hayatı üzerinde durulacaktır. Eğlence hayatının merkezine yerleştirilen temel pratiklerden birisi ise köçeklik kültürüdür. Köçeklik kültürü tarihsel süreç itibariyle düşünüldüğünde oldukça eskiye götürülebilir duran eğlenme pratiklerinden birisidir. Kuşkusuz geçmişten bugüne pek çok değişimler geçirerek varlığını devam ettirmektedir. Bugün köçeklik kültürünün en yaygın karşımıza çıktığı bölgelerden birisi Batı Karadeniz Bölgesi'dir. Köçeklik, Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinin içinde yer aldığı bir coğrafyada hem düğünlerin hem de şehir tanıtımlarının vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Tarih boyunca çeşitli sebeplerle yasaklanmış olsa da adı geçen yerlerde yöresel olarak yaşatılmaya ve bir eğlence biçimi olarak kullanılmaya devam etmektedir. Yöresel bir özelliğe sahip olmakla birlikte köçekliğin babadan-oğula usta-çırak ilişkisiyle kuşaklararası bağlantıları sağlayan yönüyle de dikkat çekmektedir. Köçeklik kültürü, günümüzde eğitim, kıyafet, oynayış tarzları bakımından çeşitli değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin yöresel farklılıklar gösterdiğini de ayrıca belirtmek gerekir. Bu çalışma 6 aylık bir zaman dilimine yayılmış nitel bir araştırmanın verilerinden oluşmaktadır. Çalışmada nitel bir araştırma deseni olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmada farklı zamanlarda bir araya gelinmiş 8 köçekle yapılan mülakat sonuçları yer almaktadır. Çalışmanın ilk bölümü kültür kimlik ilişkisinin gündelik hayat içerisinde bir yansıması olarak düşünülmüş eğlenme biçimlerinin uzantıları üzerine ayrılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise köçeklik kültürünün doğuşu, tarihsel değişim süreci, günümüze nasıl ulaşmış olduğu, köçeklerin çalışma ortamları, eğitimleri, kıyafetleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Son bölümde çalışma dâhilinde yapılmış mülakatlardan katılımcılara ait anlatılar sunularak günümüz köçeklik geleneği ve mesleği hakkında elde edilen veriler çözümlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kültür, Kimlik, Batı Karadeniz, Köçek, Köçeklik

---

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
ademsagir@karabuk.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 21.09.2017, Kabul Tarihi: 31.10.2017

As a Form of Culture in Western Black Sea: Kek

Abstract

Culture is a rule system which arranges daily life. Its possible to trace it in every field, from thoughts to behaviours, foods to clothing. Culture is also stands against us with the sum of basic standards that seperates communities from each other. One of the important reflections of the culture on a daily life, entertainment life will be emphasised within this study. The basic practice that placed at the center of the entertainment life is kek culture. Kek culture is one of the entertainment practices that can be brought to the oldest point when it is thought of as historical process. Certainly, It has maintained its presence through many changes from past to present. Today, Western Black Sea region is one of the most common places that kek culture emerges. Kek is one of the indispensable elements of both the weddings and city promotions in a area of including Zonguldak, Bartın, Karabk, Kastamonu, ankırı and Sinop. Although it is forbidden for various reasons throughout the history, it is continued to use as a form of entertainment and keeping it alive locally in these named places. It also draws attention that, along with having a local feature, it has provided the connection of intergenerational links with the relationship of father-son and master-apprentice. Today, kek culture has undergone various changes from the point of education, clothing, dancing style. Also it is necessary to state that these differences show regional variations. This study consists of data from qualitative research that has spread over a period of 6 months. In this study, interview was used as technically. This study includes interview results which done with 8 dancer* boys that came together in various times. First part of the study was focused on to the extensions of entertainment that culture-identity relationship is considered as a reflection of daily life. Second part of the study was tried to give information about the born of kek culture, historical change process, how it reached today, work fields of kek, their educations, clothes. In the last part of the study, the participant's narratives were presented from the interviews conducted within the study, and the data obtained about köçek culture and köçek profession were analyzed.

Keywords: Culture, Identity, Entertainment, Köçek, Köçeklik

1. Giriş Yerine: Kültürden Kimliğe Gündelik Hayatın Yorumlanma Biçimleri

Kültür, gündelik hayatı organize eden maddi manevi pratikler toplamıdır. Bir taraftan kimlikleri inşa ederken, öte taraftan bireylerin toplumsal bağlarının şekillendiricisi olmaktadır. Dolayısıyla kültürün olmadığı yerde toplumun olmadığı, toplumun olmadığı yerde ise bireyin olmadığını iddia etmek mümkün görünür. Bir topluluk için kültürün nerede başlayıp nerede bittiğini tayin etmek zordur. Ancak onun bir geçmişi olduğunu ve kuşaklararası bağlantıları sağladığını iddia etmek yerindedir. Dünyanın birbirine entegre olduğu bir çağda toplulukları ayakta tutan temel bileşenlerin de kültür başlığı altında toplandığını yukarıdaki iddiaya eklemek gerekir. Bu çalışmanın hareket noktası, birbirine eklenen dünya metaforuna bir direniş biçimi olarak karşımıza çıkan yerel kültürlerin toplulukları yaşatma biçimlerine dikkat çekmektir. Adı geçen bağlamı merkeze koymakla birlikte çalışmanın kendisine seçtiği pratik, geleneksel bir eğlenme biçimi olarak karşımıza çıkan köçek ve köçeklik kültürü olmuştur. Köçeklik hem bir kültürün dışavurumu hem de bedensel kimliğin yeniden inşa edildiği toplumsal pratik olarak okunmuştur. Burada bedensel kimliğin dışavurumu olarak giysiler, jest-mimikler, dans biçimleri ve değişen müzik çeşitlemelerine göre kullanılan hareketler kastedilmektedir. Kültürün dışavurumu olarak ise köçekliğin topluluğa ait yerel unsurlarla harmanlanarak geleneksel bir folklor teması oluşundan çıkışına gönderme yapmak için kullanılmıştır.

Kadınların dans etmesinin uygun görülmediği ya da kadın-erkek ayrı kamusalıklarda yaşandığı dönemlerin eğlence hayatlarında mutlaka köçek ve köçeğe benzer birçok pratik karşımıza çıkacaktır. Yunan ve Pers kültürlerinde önemli bir yere sahip erkek dansçılar, Güney Amerika ve Afrika kültürlerinde de farklı biçimlerde kendisine yer bulmuştur. Anadolu'da köçeklik kültürünün dönüm noktalarından birisi 1856 yılında Abdülmecid'in çıkarttığı yasayla köçek takımlarının yasaklanmasıydı (Alkay, 2014). Bu yasa Abdülaziz döneminde dikkatli bir şekilde uygulanmış, bu baskının sonucunda köçekler Anadolu kasabalarına ve Arap coğrafyalarına çekilerek mesleklerini devam ettirmişlerdir. Köçekler için bu dönem özellikle Kastamonu önemli bir merkez haline gelmiştir. Anadolu kültürüyle harmanlanan köçek kültürünün bedenini erotik biçimlerde sunulmasından uzaklaştığı ve köçekliğin yeniden yorumlandığı görülmektedir. Böylece köçekliğin eşcinsellik, erkeklik veya cinsel roller üzerinden giden tartışmaların dışına çıkarak kültürel bir göstergeye dönüşmüş olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu iddiayı temellendirmek için birkaç temel argümanı kullanmak mümkündür. İlk olarak erotik dans hareketlerinin yerini bölgede yer alan halk oyunları figürlerine terk ettiği görülmektedir. Bir diğeri ise kıyafetlerin

yerel halk kıyafetleriyle uyumlu bir şekilde dönüştürüldüğü ve bedenün hiçbir yerinin gösterilmediği biçime evrilmiştir. Son olarak erkeklerde aranan genç ve güzel olmak ya da dinamizm belirleyici özellikler olmaktan çıkmıştır.† Bugün Batı Karadeniz’de gençlerden ziyade orta yaşın üzerinde erkeksi (sakal, bıyık, sertlik şişmanlık vb.) özelliklerin yaygınlaştığı görülmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmada köçek kültürü, erkeklik ve kadınlık rolleri üzerinden tartışılmamıştır ve toplumsal cinsiyetin konusu yapılmamıştır. Altı çizilesi gerçeklik, Kastamonu’da yeniden inşa süreciyle salt kültürel bir pratik olan köçekliğin, Batı Karadeniz Bölgesi’nde birçok ilde yaygınlaşması olmuştur. Böylece toplumsal cinsiyet tartışmalarına hiç uğramadan kültürel pratik olarak köçekliğe odaklanılmış ve köçekliğin gündelik hayatta kendine açtığı alanları incelemek amaçlanmıştır. Kültür Bakanlığı envanterinde köçeklik geleneği ifadesi kullanılmakta ama biz kültür demeyi uygun bulduk. Niçin kültür denildiği sorusu da çalışma boyunca betimlenme çalışıldı. Niçin gelenek denmediği ise köçekliği folklor araştırmalarının içerisinde çıkartıp sosyolojik araştırmanın bir nesnesi haline getirmekle ilişkilidir. Köçeklik kültürünün tercih edilmesi, erkek kimliğinin kullanılmasından müziğin kullanım biçimlerine, bedenün sunumundan kıyafetlere, mekanlardan televizyon programlarına kadar birçok toplumsal alanı kapsamasından kaynaklanmıştır. Ayrıca düğün ve erkek toplantılarında sürdürülen köçekliğin belli bir sosyal ağ oluşturması, paylaşımlardan ve ilişkilerden oluşması, son olarak da işin yapılış biçimlerine kadar belli bir habitusunun olması, kültür tanımlaması için destekleyici özellikler görülmüştür. Köçeklik kültürü, aynı zamanda beden üzerinden bir kimlik dışavurumudur. Özellikle kıyafetler ve dans, bu bağlamda dikkat çeken temel bileşenlerdir. Dansın tanımlama biçimlerinde yöresel ezgiler eşliğinde ani duruş, omuz ve göğüs titretme, bel kıvrırma, köprü kurma, ayak parmaklarında yürüme, kıvrırma, göbek atma, çeşitli bükülüşler, dolanmalar gibi hareketler yer alır. Kıyafetler ise çok parçalı çok katlı uzun kloş etek ile yelectir. Bunların her ikisi de köçeklik kültürünü oluşturan bedeni sarmalayan ve bedene belli bir kimlik veren parçalardır.

Bu noktalardan hareketle çalışmanın merkezi konusu köçeklik kültürünün ne olduğu, köçekliğin nasıl ortaya çıktığı, toplumun köçek ile ilgi tutum ve algıları, köçekliğin günümüze gelene kadar ne gibi değişiklikler

† Kültür Bakanlığı’na ait tanıtım bülteninde köçek olmak kolay bir iş değildi şeklinde başlayan ifadelerin devamı şu şekildedir: Köçekler, çehreleri genç kız simalarını andıran, süzgün gözlü be narin endamlı delikanlılar arasından seçilirdi. Köçekler saçlarını uzatırlar ve iki tarafa döktükleri kaküllerinin uçlarını kıvrırırlardı. Böylece kendilerini genç bir kız benzetmeye çalışırlardı. Bkz. “Köçekler ve Çengiler”, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,79460/kocekler-ve-cengiler.html>

geçirdiği üzerinedir. Köçekliğin kültürel bir pratik olduğunun ispatı olan bu çalışmada amaç, köçekliğin Türkiye'nin belli bölgelerinde halen devam etmekte olan gündelik bir eğlenme biçimi olduğunu betimlemek, bu pratiğin oluşum, gelişim ve değişim sürecini vurgulamaya dönüktür. Çalışmanın ilk bölümünde köçeklik kültürünün hangi şartlar içerisinde ortaya çıkmış ve günümüze kadar nasıl ulaşmış olduğu, çalışma ortamları, eğitimleri, kıyafetleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Son bölümde çalışma dâhilinde gerçekleştirmiş olduğumuz mülakatlardan katılımcılara ait anlatılar sunularak günümüz köçeklik kültürü ve mesleği hakkında bilgiler verilmiştir.

2. Geçmişten Bugüne Bir Eğlenme Biçimi Olarak Köçeklik Kültürü

Köçek kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında birbirinden farklı pek çok tanımlarla karşılaşılmaktadır. Türk Dil Kurumunun yapmış olduğu iki tanım bulunmaktadır. Bunlardan birisi "*kadın kılığına girip oynayan erkek*" diğeri ise "*ağırbaşlı davranışları olmayan kimse*" (TDK Güncel Sözlük) şeklindedir. Etimolojik tanımları daha da çeşitlendirilecek olursa karşımıza şu noktalar çıkmaktadır. Melek (1953:2705) eskiden raks eden erkeklere köçek dendiğinden söz etmektedir. Altuntaş (1994:83) ise köçeğin kadın kıyafetleri giyerek raks (dans) eden genç erkeklere verilen ad olduğundan bahsetmektedir. Altuntaş, bir başka çalışmasında (1997:35) eğlencelerde ve şenliklerde kadın kıyafeti giyerek, kadın görünümünde ve müzik eşliğinde oyun oynayan ya da dans eden genç erkeklere verilen ad şeklinde uzun bir tanımlamasını yapmaktadır. Terim olarak köçek, birçok kaynaktan küçük, yavru anlamında kullanılmaktadır (Erkan, 2010:2). Aslında bütün bu tanımlara bakıldığında "köçek" kelimesinin çağrıştırdığı bağlam genel itibarıyla kadın kılığına girerek dans eden erkek dansçıdır. Köçek terimine Öngel'in (1997:275) etimolojik açıdan getirdiği detaylandırmalar ise şu şekildedir. Bir defa ortada kadın kılığına girmiş bir erkek oyuncu söz konusudur. Öngel kimi sözlüklerde *köçeğin köşek benzerliğiyle deve yavrusu, koçaklatmak-deveyi yavrulatmak* biçiminde, *kimi sözlüklerde ise Yeniçeri Ocağı'na giren çocuk olarak göze çarptığını* aktarmaktadır.

Köçeklik Osmanlı'da çengi, köçek, rakkas, tavşan/tavşanoğlanı, kâsebâz, curcunabâz, cin askeri, beççegân, çegânebâz ve çârpâzen gibi isimler almıştır (And, 1985:156). En başta erkek kadın ayrımı yapılmaksızın dansçıların tümüne çengi denilmekteydi fakat sonradan çengi terimi sadece kadın dansçılar için kullanılmaya başlanmıştır. Çengi kelimesinin anlamlarına bakılacak olursa *çalgi eşliğinde oynamayı meslek edinmiş kadın* (TDK Güncel Sözlük) ilk göze çarpan tanımlamadır. Türk Halk Oyunları kataloğunda çengi şu şekilde tanımlanmıştır. "*Anadolu düğünlerinde tef çalıp türkü söyleyerek genç*

kızların oyununu destekleyen meslekten şarkıcı kadınlara şimdi de çengi denilmektedir.” Türk Halk Oyunları kataloğunda çengi ve köçek terimlerinin farklı olduğu tanımlarından anlaşılmaktadır. Katalogdaki aktarımlara bakıldığında Eski devirlerde çalgı ile raks eden erkeklere köçek derlerdi. Köçek oynamak da yakın zamanlara kadar zevk ve sefahat (eğlence) erbabının başlıca seyirlerinden birini teşkil ederdi. Erkek olan köçekler kız gibi görünmeye, kız olan çengiler ise, delikanlıya benzemeye çabalarlardı. Bir çengi kolunun sokağa çıkışı seyredilecek bir manzara idi. Kadın cemiyetlerinde (toplantılarında) da çengiler oynardı. Bunlar da tıpkı erkek köçekler gibi teşkilata tabi esnaftan idiler. Kadınlardan mürekkep (kurulu) Çengi kumpanyasına da kol denirdi. Bir çengi kolu kolbaşından, muavininden ve on iki oyuncu kadından oluşmaktaydı. Ayrıca çengileri bir de dört kadınlık çalgı takımı bulunup bunlar keman, çiften'ra ve iki def çalarlardı. Çalgı takımına sıracı denilirdi.† Buraya kadar verilen bilgiler, köçek kavramının içeriğine dair betimlemelerden oluşmuştur. Köçek kelimesinin salt bu çalışmada kullanılan anlamı dışında birçok anlamının olduğu görülürken, çalışmada tercih edilen anlamınsa erkek dansçıların kamusal alanda birer eğlence figürüne dönüşmüş olmalarıdır. Bu dönüşüm aynı zamanda köçeği birer kültürel tipoloji olmasına gönderme yapmakta ve gündelik hayatın içerisinde eğlence temsilleri olarak salınmasına kaynaklık etmektedir.

Köçekliğin kültürel bir tipoloji olması ve gelenek olarak tarihsel devinime sahip oluşunun hikayesi oldukça eskiye götürülebilir. Hikâyenin başlangıcının izleri Türklerin Müslüman oluşuna ve cinsiyet rollerinin gündelik hayat içerisindeki ayrışmalarına uzanır. Talas Savaşı sonucunda Türk-Arap ilişkilerinin başlaması ve Türklerin İslamiyet'i kabulüyle beraber Türk eğlence kültüründe değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Türk eğlence kültüründe çeşitli etkinliklerde müdahil olan kadınların, kültürel anlamda yanlış, aykırı olarak görülmesi erkek ve kadın eğlencelerinin ayrılmasına ve bu ayrımın kadının erkek eğlencelerinde kadın rolünü erkeğin üstlenmesine neden olmuştur. Böylelikle kadın dansçıların yerini kadın kılığına girmiş, kadın rolünü üstlenen erkekler almıştır. Osmanlı toplum yapısında kadının içkili eğlence ortamlarda dans etmesine sıcak bakılmamasının, köçeklerin yaygınlaşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Zira o dönemlerde kadın dansçıların sadece kadınların katıldığı kına gecelerinde, loğusaların kırk hamamları gibi eğlencelerde; yani kadınlara ayrılmış bulunan özel alanlarda sahneye çıktıkları bilinmektedir (Kurt, 2007:51). Görüleceği üzere köçeklik, cinsiyet rolleri üzerinden bir ayrışmanın gerçekleştiği ve mahremiyet kalıpları üzerinden toplumsal bir alanın inşa edici ögesine dönüştüğü görülmektedir. Kuşkusuz bu tarihsel seyir, Osmanlı

† <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,79025/cengi.html> (08.07.2017)

devletinde özel ile kamusal alanın ayrışması bağlamında gerçekleştiği belirdiği, halk eğlencesinin birer parçası olmasının da aynı süreçle birlikte evrilmesi söz konusu olmuştur.

Osmanlı devleti döneminde köçeklik geleneği de erkeğin kadın kılığında kadın gibi dans etmesidir. Köçek dansları Osmanlı döneminde saray eğlenceleri, bayramlar, padişah düğünleri, meyhane ve kıraathane eğlenceleri, orta oyunu gibi birçok etkinlikte yer almıştır. Kaynaklarda köçeklik geleneği, Osmanlı döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Osmanlı döneminde bu kültür bir süre yasaklandıktan sonra Anadolu'nun belli bölgelerinde ve Mısır' da devam ettiğini ve günümüze azda olsa süregeldiği ifade edilmiştir. Yapılan araştırmalarda köçekliğin Osmanlı döneminde en parlak zamanını yaşadığı ve genel anlamda bu işi yapanların azınlıklar ve gayrimüslimler olduğunu Altuntaş (1997:35) hazırladığı çalışmasında şu betimlemeleri yapmıştır: *...köçeklerin en parlak dönemini yaşadığı Osmanlıların zamanında, genelde azınlıklar ve gayrimüslimlerden seçildiği ifade etmektedir. (Sakızlı Rum, Çingene, Yunanlı, Arap, Ermeni, Türk) 7-8 yaşlarında kabiliyetli, güzel ve düzgün yapıya sahip erkek çocuklarından seçilerek özel meşkhanelere, yani eğitim merkezlerine alınır. Bunlar da müzik ve ritim, gerdan bel kırma, zil vurma, dönme gibi oyunlarında temel olan konularda yetiştirilir ve takımlar dahil edilmiştir.*

Kurt (2007:68,69) çalışmasında köçeklerin, genellikle Rum, Ermeni, Yahudi, Arnavut, Çingene, Hırvat gibi gayrimüslim Azınlıkların güzel erkek çocuklarından seçildiğini, çocuk yaşlardan itibaren sıkı bir eğitime tabi tutulduğundan söz etmektedir. Çok erken yaşlarda başlayan köçeklik eğitiminin 14-15 yaşlarına kadar sürdüğünü ve bu yaştan itibaren köçeklerin profesyonel dansçı olarak mesleklerini sürdürdüklerine değinmektedir. Bir köçeğin sahne ömrü, sakalları çıkmaya, güzellikleri bozulmaya başlayana kadar sürerdi. Yaşları geçenler genellikle eğitimcilik yapmak ya da başka meslekler edinmek zorunda kalırlardı. Bazıları yeni kollar kurarlardı. Köçekler hakkında hazırladığı tezinde Ersoy (2007:97) köçeklerin seçilmesi ve yetiştirilmesi hakkında şu ifadeleri kullanmıştır. Köçekler çehreleri genç kız simalarını andıran, süzgülü gözlü ve narin endamlı delikanlılar arasından seçilirdi. Bu suretle seçilen köçek adayları uzunca bir zaman özel meşkhanelerde talim ve terbiye edilirdi. Meşkhanelerin sahipleri özellikle Rum ve Yahudilerden oluşmakta, uzun zaman çengilik yapmış Çingene kadınlar bu meşkhanelerde öğretmenlik yapmaktaydı. Bir köçek aylarca ustaya çıraklık ederek ve birlikte taklitleşmelerle yetişmekteydi. Bu süre içerisinde raksın çeşitleri ve seyircilere hoş görünme sanatının incelikleri de öğretilmekteydi.

Köçekler Osmanlı devletinde *kol* denilen teşkilatlarına bünyesinde faaliyet göstermekteydiler. Kol köçeklerin yanı sıra tüm eğlence hayatında çalışan her kesimi bünyesine almaktaydı. Kol takımları Osmanlı devri eğlence hayatının önemli yapı taşlarındandır. Kelime ekip, takım anlamındadır (Nasman, 1999:14). Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde geçen köçek kolları şöyle sıralanmaktadır: Parpul Kolu, Ahmet Kolu, Servi Kolu, Çelebi Kolu, Zümrüt Kolu, Cevahir Kolu, Haşure Kolu, Patakoğlu Kolu, Samurtaş Kolu, Akide Kolu. Seyahatname'de geçen diğer kolları Uzun (1993:16) şöyle aktarmıştır: ...*her gece her ayân çadırında hanendeler, sâzendeler, mutribler, köçekçelerle Ahmet Kolu, Cevahir Kolu, Baba Nazlı Kolu, Garibani Kolu, Akide Kolu, Zümrüt Kolu, Postalcı Kolu*. Bu ifadelerin devamında köçeklerin takımlar halinde mesleklerini icra ettikleri ve bu takımlar, takım başının isimleri ile anılırlardı. Köçeklerin seçilmesi icra ettikleri mesleğin yanında yetiştirilme tarzı ve giyimleri de kadınsılık ve eşcinsellik gibi konular çerçevesinde tartışmalara sebep olmuştur. Köçeklerin giyimleri *sırma işlemeli, saçaklı kumaştan fistan, toka, süslü ipekli kumaştan altın suyuna batırılmış kemer, sırtında ipek, sıçan dişi işlenmiş gömlek. Onun üzerinde sim sırma ile süslenmiş çevre giyerler, saçlar uzun parmaklarda piriç zil*. Özellikle genç kız görünümü vermek önemli bir özellik kabul edilmektedir. *İstanbul dışında bu giyim çok fazla fark etmemekle birlikte daha basit kumaş ve pratik malzemeden yapılp, daha pratik giyinilip çıkartılabilmektedir*. Evliya Çelebi bunları anlatırken, *yetmiş taştan feleğin çemberinden geçmiş, Veledi-i zina, Afıtab-ı misal rakkaslar* gibi deyimler kullanmaktadır (And, 1993a; And, 1993b). Zengin kimseler bunlar uğruna bütün varlıklarını döküp saçarlardı. Bunlar yüzünden kavgalar çıkar, yeniçeriler aralarında dövüşüp kanlı bıçaklı olanlar yer almaktadır (Altuntaş, 1997:36-37).

Osmanlı dönemi köçek kıyafetleri oldukça gösterişlidir. Fakat köşeklerin hepsi aynı şekilde giyinmezlerdi. *Kıyafetlerinin gösterişliliği kol takımının zenginliğine, çıktıkları yere ve köçeğin ne kadar para kazandığına* bağlıydı. Başlarına *ipek kumaştan yapılmış külah ya da küçük fes* takarlardı. Bu başlığın etrafında *sırma işli çevre* vardır. Gövdelerine *penbezar* adı verilen *sırma işlemeli saçaklı ipek kumaştan elbise* giyerler. Üzerine *ipek işlemeli gömlek, bele tokalı, süslü ipek kumaşla altın suyuna batırılmış kemer, onun üzerine som sırma ile işlenmiş kadife ya da çuha yelek* giyerler. *Atlas, diba, şib, zerbağ, zerdüz, çarkbab* gibi kumaşlardan yapılmış, kırmızı, mor lacivert, mavi renkte *dört beşli* adı verilen etek giyerlerdi (Erkan, 2010:33). Günümüzde köçek kıyafetleri farklılık göstermektedir. Bu yargıyı Kurt (2007:85) Sinop ilinde köçeklik üzerine yaptığı çalışmasındaki yargılardan hareketle şöyle aktarmıştır. *1940'larda bele tülbent benzeri bir aksesuar bağlanırken, göbeklikler sonradan takılmaya başlanmıştır*. Eskiden bu kadar çok çeşit kumaş olmadığını aktaran Kurt,

davulcuların ve köçeklerin düğüne giderken yeni gömlekler diktirdiklerinden bahsetmektedir. Davulcuların da giydiği, İngiliz külotu denilen, aşağı doğru daralan, balık gözlü, bağı, kulaklı bol pantolonlar vardı ve bu pantolonları Sinop/Gerze'deki terzi dikerdi. Bu pantolonların üstüne giyilen pijama gibi çizgili entarilerin en moda köçek kostümü olduğunu betimleyen Kurt, çok pahalı olan bu kostümü her isteyen diktiremediğini söylemektedir. Günümüzde ise yöresel şeritli, siyah pantolonların üstüne bol, süslü etekler giyildiği, eteklerin üstüne de siyah kumaş yelekler takıldığı görülmektedir. Kurt çalışmasında son olarak eskiden ayağa lastik giyilirken, sonradan lastik koku yaptığı için ayakkabı giyimine başlandığı ifade etmiştir.

Köçekler mesleklerini icra ettiği ortama göre farklı kıyafetler giymişlerdir fakat günümüzde yaygın olarak çok parçalı ve çok katlı uzun kloş etek ile yelek giyerler. Babadan oğula usta-çırak ilişkisi içinde aktarılan bu gelenek bugün Anadolu'da Karabük, Kastamonu, Bartın, Bolu, Çankırı, Ankara, Sinop gibi birçok ilde, özellikle düğünlerde olmak üzere diğer erkek eğlencelerinde, toplantılarında sürdürülmektedir. Bu yörelerde yetiştirilme işleyişiyi şu şekilde devam ettiği söylenmektedir; davulcular genellikle önce köçekçilik yapar sonra davul çalmaya başlarlar. Köçekler yöresel müzikler, ritimler ve ezgiler eşliğinde; ani duruş, omuz, göğüs titretme, bel kırma, köprü kurma, ayak parmakları üzerinde yürüme, kıvrıma, göbek atma, farklı bükülüşler, dolanmalar gibi hareketlerle dans eder mesleklerini icra ederler. Köçeklik kültürü gerek kostüm gerekse dans hareketleri bakımından değişime uğramış, Osmanlı dönemindeki kadınsı köçek görünümünün aksine, günümüzde erkek kimliğinin baskın figürü olan bıyıklı erkekler de dans etmeye başlamış, köçeklere eşlik eden geleneksel çalgılara, elektronik çalgılar eklenmiştir. Bunun yanında kırsalda ve kapalı salonlarda yapılan düğün ve benzeri eğlenceler dışında, festival ve televizyon aracılığıyla podyum ve stüdyo ortamında da köçeklik sürdürülmektedir (Karabaşa, 2014:117; Kültür Bakanlığı Envanteri: 01.0045).[§] Köçeklik günümüzde çeşitli yasaklara ve baskılara rağmen hala devam etmekte olan bir kültürel pratiktir. "Köçeksiz düğün olmaz" sloganının gündelik hayattaki izdüşümü olan köçek kültürü gerek sosyal paylaşım siteleri gerek ulusal ve yerel televizyon programları aracılığıyla görünür olmaya devam etmektedir.

[§] Kültür Bakanlığı'na ait sitede köçeklik gösteri sanatları olarak kayıt altına alınmıştır.

Coğrafi dağılımı olarak ise Karabük görülmektedir.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,51131/koceklik.html>, Kayıt Tarihi:13.3.2013

3. Batı Karadeniz’de Bir Eğlence Biçimi Olarak Köçeklik Kültürü**

Araştırmanın Metodolojisi

Köçeklik kültürünün araştırıldığı bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmalarda yaygın kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme ya da mülakat; önceden hazırlanmış soruları sorduğu ve karşısındaki kişinin sorulara yanıtlar verdiği amaçlı bir söyleşidir (Kuş, 2003:50). Görüşme tekniğini sohbet olarak düşünmemek gerekir. Çünkü sürecin baştan sonra planlı ve amaçlı olduğu görülmektedir. Böylece görüşme aslında hedeflere yönelik planlanmış bir veri toplama çabası yapar. Görüşmede kullanılan soru ve cevap yöntemi de veri toplarken bir ilişkiyi kurma ve veriye ulaşma yolu olarak nitelendirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005:119-120). Rummel’e (1968:55) göre görüşme, kişilerin birbirlerini görmeleri, seslerini duymaları, karşılıklı olarak konuşulan dilin birbirleri tarafından anlaşılması ve özellikle de fiziksel yaklaşmanın psikolojik bütün imkanlarından faydalanılması gerekmektedir. Görüşme amaçlı ve planlı bir birlik duygusu içinde gerçekleşmesi hedeflenen bir veri toplama tekniğidir. Bir görüşmeci, görüşmedeki durumun tanımlanmasına yardım eder. Görüşme yaptığı kişinin, kendisinden istenen bilgiye sahip olup olmadığını kendisinden beklenen konuyu anlayıp anlamadığını ve karşısındakinin soruya uygun bir cevap verip vermediğini garantileme şansı vardır. Bu sebeple araştırma için uygun görüşmecinin seçilmesi özenle yapılması gereken bir iştir (Kuş, 2003:55).

Köçeklik çalışmasında kullanılan görüşme tekniği yarı yapılandırılmış sorularla uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin en önemli özelliği araştırmacıya görece belli bir esneklik sağlaması olmuştur. Bu teknikte araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme formunu hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılanmasını sağlayabilir. Eğer kişi görüşme sırasında belli soruların yanıtlarını başka soruların içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir (Türnüklü, 2000: 547). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıyla sunduğu en önemli kolaylık görüşmenin önceden hazırlanmış görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeniyle daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005:283). Bu bağlamdan hareketle araştırma da kartopu örneklem tekniği kullanılarak katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada Karabük/ Safranbolu 3, Yenice/ Yortan 2, Ankara/Kızılay /2 ve Bartın/ Ulus 1 katılımcı olmak üzere toplam 8 katılımcı ile

** Çalışmanın saha kısmında yardımcı araştırmacı olarak çalışan M. Veysel Çalapkulu’na teşekkür ediyorum.

mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara 12 soru yöneltilmiştir. Araştırmamızın verimli sonuçlar ortaya koyması adına katılımcılara çalışmamızın amacından bahsedildikten sonra isteğe bağlı olarak ses kaydı alınmıştır. Görüşmelerin gerçekleştiği mekânlar da katılımcıların arzusuna bırakılmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, takma isimler kullanılmıştır.

Köçeklik Bir Kültür müdür?

Türk halk kültürümüzün içerisinde var olan ve icra edildiği bölgelerdeki toplumun yaşam tarzına ayna tutan köçeklik, geçmişten günümüze varlığını sürdüren, zamanla çeşitli etkileşim ve beraberinde değişimlerle şekillenmiş, hâlen ülkemizin belirli illerinde devam etmekte olan bir gelenektir. “*Köçeklik bir kültür mü? yoksa sadece hayatlarını devam ettirmek amacıyla icra edilen bir meslek mi?*” olduğu sorusu yaptığımız araştırmanın temelinde bulunan konulardan birisidir. Araştırmamızın temelini oluşturan ve bu soruya cevap bulma yolunda yapmış olduğumuz mülakatlarda katılımcılara yöneltilen temel sorulardan birisi “*köçeklik kültürünü bize nasıl anlatırsınız?*” diğeri ise “*köçeklik sadece bu coğrafyaya ait bir kültür müdür?*” sorusudur. Kültür olarak tanımlanırken ya da yorumlanırken bellekte efsaneye ya da halk anlatılarına dönüşmüş hikâyeler kullanılmaktadır. Örneğin bir katılımcının “*eskiden düğünlerde kamusal alanın erkeklere ait olduğu bu nedenle kadının erkekler arasında olmasına hoş bakılmadığı*” şeklinde başlayan hikayesi “*kadınların giremediği ortama erkeklere kıyafet yapılmış, amatörce başlayan süreç gittikçe yaygınlaşan profesyonel bir oyuna dönüşmüş*” şeklinde devam ediyor (K1). Köçeklikle ilişkilendirilen yaygınlaşma hikâyesi, daha önce ifade edilen gündelik hayatta ayrıışan cinsiyet rollerini yeniden gündeme getirmektedir. Bir diğeri katılımcının cevabında “*köçeklik çok eskiden gelen bir kültürdür bu Osmanlı zamanında da vardı*” (K2) şeklinde tarihsel geçmişle anlatılan bir köçeklik kültürü betimlemesi vardır. Köçeklik kültürünün tarihsel seyrinde Osmanlı dönemi betimlemeleriyle ilişkiselliği serimlemektedir. Köçekliğin “*eğlence amaçlı erkeklerin kadın kıyafeti giydiği*” bir kültür olduğunu aktaran katılımcı oyunun hikayesini 1800’lü yıllara kadar götürmüştür. “*Padişahı eğlendirmek amaçlı kadınların erkek kıyafeti erkeklerinde kadın kıyafeti giyerek orta oyunu sergilemesiyle*” başlatılan anlatı, köçekliğin “*1861’lerde Sultan Abdülmecit tarafından yasaklanmasının aktarımıyla*” devam ediyor. Gündelik hayatla ilişkilendirilmiş betimleme de “*Osmanlının en güzel dönemlerinde orta oyunu olarak ortaya çıkan zennelik, bir diğeri adıyla köçekliğin*” sosyal yönüyle “*Sarayda işte gelen misafirleri yabancı misafirleri eğlendirmeyi amaçlayan*” bir kültür olarak ortaya çıktığı aktarılmıştır (K3). Katılımcıların köçekliği bir kültür olarak yorumlamaları istendiğinde tarihsel seyir çerçevesinde hikayeletirmeleri söz konusudur. Köçekliğin bir eğlence biçimi olması onun kültürel pratiklerin bir

uzantısı olmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Katılımcılardan birisi “*Milleti eğlendirmeye amaçlarken kendimizde eğlendiğimiz için güzel bir sanat bence*” (K3) şeklinde durumu betimlediği görülmüştür.

Köçekliğin ortaya çıkışıyla ilgili olarak mahremiyet üzerinden yürüyen betimlemeler, katılımcıların köçeklik kültürüyle ilgili sundukları en belirgin temalardan birisidir. Kadının kamusal alandan özel hayata çekilmesi eğlence kültüründe de göze çarpmakta ve köçeklik kültürünün ortaya çıkmasında ve yaygın bir hal almasında önemli bir etken olduğu açıkça görülmektedir. Kuşkusuz erkeklik üzerinden yorumlanan ve anlamlandırılan kısımlar tam olarak mahremiyet kavramının içeriğini dolduran temel bileşenler olmaktadır. Burada belirgin bir şekilde mahremiyet üzerine kurulan bir kamusal alan ile karşılaşmaktadır. Nitekim katılımcılardan birinin aktarımında bu durum şu şekilde resmedilmiştir: “...*erkeklerin yoğun katılım sergiledikleri ortamlara kadınların girmemesi için*” ya da “*kadın üzerinden herhangi bir namus tartışması olmaması için*” (K1) erkekler tarafından üretilen bir eğlence biçimi köçeklik tanımlaması karşımıza çıkmaktadır. Aynı katılımcının anlatısının bir başka bölümünde kadının özele çekilmesi ve kadın eğlencelerinin erkek eğlencelerinden ayrılması şeklinde görmek mümkündür. Katılımcı “*kadınların arasına pek köçek sokmayız Kadınlar kendileri çalar oynarlar. Damat kınasında köçek oynar, kız kınasına köçek sokulmaz*” der ama “*kız anası babası değişiklik olsun diye köçek isterse mecburen kız kınasına da girilir*” (K1) cümlesini de sözüne ekler. Erkeklerin gündelik hayatta kendileri için inşa ettikleri alanın benzerini kadınlar için de inşa ettikleri ya da her iki cinsiyetin de karşılıklı olarak birbirlerine duvar ördüklerini, köçeklik kültürünün betimlemesi üzerinden görmek mümkün olmuştur. Burada mahremiyetin erkek-kadın ayrımı üzerinden yükseldiği görülmektedir. Kadının kamusal hayatın dışında olması, aynı zamanda bu hikâyelerin anlatıldığı dönemde gelenekselliğin ağır bastığı görülmektedir. Kuşkusuz geleneksel toplumlardaki bu algı ve tutumlar günümüzde oldukça değişti. Bu değişimin ilk emaresi kadının kamusal alanda görünür olmasıdır. Böylece köçek olan erkek figürü değişmemekle birlikte kadın ve erkeğin köçekleri birlikte seyretmeye başladığı görülmüştür. Bu değişimde içinde yaşadığımız toplumun gösteri toplumuna dönüşmüş olmasının da etkisi vardır. Köçeklik artık şov dünyasının bir parçasıdır ve bu şovu izleyenlerin cinsiyeti önemli değildir.

Katılımcılar köçekliğin bir kültür olduğunu ve bu kültürün nerelerde devam ettiğini *Köçeklik sadece bu coğrafyaya ait bir kültür müdür?* sorusuna

vermiş olduğu cevaplar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: *Türkiye genelinde yok sadece Batı Karadeniz mesela Karabük efendime söyleyeyim il olarak sayıyorum; Bartın, Zonguldak, Kastamonu, Çorum da var Samsun da yok Samsun'da yeni yeni çıkıyor Samsun ilerisine Çankırı ilerisine Ankara da yeni yeni çıkıyor. Çankırı'ya birkaç sefer biz gittik oralarda yeni yeni çıkıyor bu coğrafyaya Batı Karadeniz'e has bir kültür (K1).* Katılımcının vermiş olduğu cevapta köçeklik kültürünün kendi bulunduğu yöre ve çevre illerde devam ettirildiğini söylemektedir. Köçeklik kültürünün tarihsel süreç içerisinde farklı yörelerde sürdürülürken şu an Batı Karadeniz bölgesine has bir kültür

olarak evrilmiş ve bu kültürü sürdüren yöre olarak görünmektedir. Bu savı bir başka katılımcının anlatısında da görebilmekteyiz: *“Özellikle Bartın, Zonguldak, Çankırı, Karabük, Kastamonu, Ankara bu yöreye ait bir kültür. Ankara ve İstanbul da başka yerlerde de var ama tek tük Batı Karadeniz de çok” (K4).* Diğer katılımcıların anlatıları da bu savı kuvvetlendirmektedir. Genel anlamda köçeklik katılımcıların yaşamış oldukları yörelerde devam edilmektedir. Diğer bir katılımcının *“Kastamonu – Karabük Bartın Zonguldak Çankırı Bolu da var Sinop'ta ta var Batı Karadeniz'e has kültür. Karabük'te 6, Bartın'da 10 Devrek'te yok Zonguldak'ta 16- 17 ekip var tahmini olarak. Şimdi Devrek'te köçeklik yok kalmadı” (K2)* şeklinde aktardığı bilgilerde köçeklik kültürünün hâkim olduğu coğrafyayı görmek de mümkünken, köçekliğin gittikçe kaybolan bir kültüre dönüştüğünü ileri sürmek de mümkündür. Bir başka katılımcının da köçekliği Batı Karadeniz Bölgesi'ne ait bir kültür olarak aktardığı görülürken *“İstanbul ve başka şehirlerde çok az bilinen kültür”* nitelemesi de altı çizilesi bir gerçeklik olmuştur. Köçekliği *“Zonguldak, Karabük Kastamonu, Bartın, Sinop, Çankırı”* illerine atfeden katılımcı *“ancak oynayış tarzlarındaki farklılıklardan”* köçeklerin hangi ilin köçeği olduğunun anlaşıldığını ifade etmektedir (K5).

Bir diğer katılımcı anlatısında köçekliğin yasaklanması olayına değinmiş ve şu anda faal olan yerleri yöreleri belirtmiştir. Bunun yanı sıra köçekliğin bir kültür olduğunu ve o kültürü benimseyen yöre halkının göç olgusuyla beraber kendi eğlence kültürünü gittikleri yerde de yaşatmaya devam ettiğini ve farklı kültürler içerisinde varlığını devam ettirdiğini; ancak sadece benimsendiği yörelerde yaygın olduğunu söylemektedir. Anlatıda bir başka konu da dikkat çekicidir. Köçekliğin günümüzde bir sahne performansı olduğu ve başka kültüre sahip olan kişilerinde bu şovun seyirci kitlesi içerisine girmiş olması ve artık eğlence kültürünün de toplumun gösteri toplumuna dönüşümüyle birlikte paralel bir dönüşüm yaşadığını görmekteyiz: *Geneli değil Batı Karadeniz de yasaklandıktan sonra aslında Arap yarımadasında da var normalde bunu araştırarak ta yazabilirsiniz. Türkiye genelinde söylersek Kastamonu, Çankırı, Bolu, Karabük, Zonguldak, Bartın, Sinop, Çorum buralarda şu an için faal durumda. Diğer taraflara gidiliyor ama kültür olarak benimsenmiyor. Yani onların ki Karadeniz' de horondur Doğu'da halaydır Ege'de zeybeektir. Onlar bunu benimsediği için biz arada misafir olarak gideriz misafir derken tutarlar değişiklik olsun diye çağırırılar o şekilde sahne alıyoruz ama bu taraflarda köçeksiz düğün yapılmıyor. %80 köçeksiz düğün olmaz Ankara da olup ta Diyarbakırlı olanda düğününe çağırır asimile olmuş artık Ankara kültürünü benimsemiş o şekilde. Biz Doğu'ya da gittik Batman'a gittik Diyarbakır'a gittik (K3).*

Geleneksel üretim ve paylaşma koşullarından modern üretim koşullarının egemen olduğu toplumlara doğru ilerlemekte olduğumuz bu dönemde, artık geleneksel algı ve tutumları yok olmaya başlamış değerlerimiz yerini geniş bir gösteriler yığınınına bırakmaktadır. Gerçek anlamda yaşanmış olan her şey, arka planda kendini temsile dönüştürmektedir. Toplumun gösteri toplumuna dönüşmesi köçeklik kültürüne etkisi kaçınılmaz olmuştur.

Bir Meslek Olarak Köçeklik

Geleneksel bir meslek olan köçeklik de yüzlerce yıllık bir kültürel birikime sahip olup, usta-çırak ilişkisiyle kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Araştırmamız bünyesinde yapılan mülakatlarda katılımcılara yöneltilen “*ne zamandır bu işle uğraşıyorsunuz?*” ve “*bu mesleği yan uğraş olarak mı yapıyorsunuz?*” soruları köçekliği bir meslek ve iş olarak görüp görmedikleri sorulmuştur. Katılımcılar bu soruyu genel olarak ana mesleklerinin köçeklik olduğunu söyleyerek yanıtlamışlardır. “*Benim başka bir işim yok, sadece bu işi yapıyorum*” diyen katılımcı iş akış şemasını ise şu şekilde betimlemiştir: “*4 tane il var bende 4 ili anca yetiştirebiliyoruz biz yanımdaki arkadaş bu biz kış sezonu iş yok yaz sezonunda işimiz oluyor. Nisanda başlayan işler 10. Aya kadar sürer bu*”(K1). Katılımcı yanıtında başka

bir iş yapmadığını söyleyerek köçekliği meslek olarak kabullendiğini aktarmıştır. Ayrıca iş yapma biçimlerinden bahsederken *“iş varsa biz de varız”* ve *“nisanda başlayıp ekimde biten bir iş grafiğimiz var”* söylemlerini kullanması, köçekliğin emek olarak karşılık geldiği bağlamı göstermesi bakımından dikkate değer bulunmuştur. Katılımcılardan bir diğer köçeklik dışında başka işler de yaptığını ancak köçeklik mesleğini ana meslek olarak gördüğünü aktarmıştır. *“Meslek olarak mesela bazıları bunu severek yapmaz hep para için yapar. Ama biz hem severek yapıyoruz hem de tabii ki parada alıyoruz. Stres atıyoruz seviyoruz mesleğimizi. Bir başka mesleğimiz var ben devlet su işlerinde Şoförüm aslında köçeklik ana meslek ben öyle görüyorum. Ana mesleğimi köçeklik olarak görüyorum doğrusu o biz buradan ekmek yiyoruz yani”* (K3). Yanıtta görüldüğü üzere katılımcı farklı bir meslek sahibi olmakla birlikte köçekliği ana meslek olarak görmektedir. Bir başka katılımcı da köçekliği ana meslek olarak görmektedir: *“Ben tarım bakanlığında çalışıyorum. Ama ana meslek olarak köçekliği görüyorum. Diğer işime başlamadan önce bu işi yapıyordum hala bu işi yapıyorum. 30 yıldır bu işi yapıyorum”* (K6).

“Harçlığını çıkarma amacıyla” yapanlar olduğu gibi “köçekliği yan uğraş olarak gören” katılımcılar da mevcuttur. *“Harçlığımı çıkarmak amacıyla yapıyorum kesinlikle başka bir işim yoktu”* diyen katılımcı, babasının da 5 yıl boyunca bu işi yaptığını ifade etmiştir. Ancak arkadaş çevresinin baskısından dolayı babasının mesleği bıraktığını ve organizasyon işine yöneldiğini sözlerine ekleyen katılımcı, *“düşünlerde istek üzerine çıkardım, sonra başladım ve devam ettim”* (K4) diyerek köçekliği mesleki olarak yerleştirdiği bağlamı bize sunmuştur. Bir başka katılımcı *“yan uğraş olarak yaptım, başka bir işim vardı, ailem de bu işi meslek olarak yapmamı istemiyor zaten”* (K5) diyerek köçekliğe iş olarak yüklenen dile getirmektedir. Kuşkusuz köçekliği meslek olarak tanımlamanın en önemli problemlerinden birisi toplumsal baskılardır. Nitekim köçeklerin arkadaş baskılarından dolayı işi bırakıp organizasyonlara yöneldiğiyle karşılaşıldığı gibi ailesinin istememesinden dolayı çağrıldığında gizlice bu işi yaptığını söyleyenlerle karşılaşmıştır. Toplumsal baskının kaynağı *“erkeklik söylemleri üzerinden”* eril dilin kullanım biçimleriyle ilişkilidir. *“Erkek adam etek giyer mi?”* ya da *“erkek adam karı gibi oynar mı?”* ifadeleri bu dili dışa yansıtan en belirgin kullanımlardan ikisidir. Köçekliği gerçek bir meslek olarak kabul edilen bir diğer katılımcı ise *“mesleğe başlayalı 5 sene olduğunu”* söylerken, *“tekstilde çalışıyordum cumartesi pazar ekstradan bu işe gidiyordum. Şimdi sürekli bu işe gidiyorum tekstili bıraktım. Kıyafetimi de ben dikiyorum”* (K7) şeklinde durumunu özetlemiştir.

Bir başka katılımcı ise köçekliği bir süre yaptığını ancak asıl mesleğinin

o olmadığını söylemiş bunun yanı sıra köçeklik mesleğinden sonra köçek ekibi organizatörü olduğunu ve bu mesleği böyle sürdürdüğünü söylemiştir. Köçeklik tarihinde köçeklerin bir ekip olarak çalışması ve organizasyon işinin ekip başı diye adlandırılan genel de davulcuların veya zurnacıların yaptığı işi şimdi kendisinin üstlendiği görülmektedir. Katılımcının vermiş olduğu cevap karşımıza şu şekilde çıkmaktadır: *“Benim esas mesleğim inşaat ustasıyım. Burada orkestrayı kuran ilk benim köçekliği de devam ettiren benim. 4 yıl köçeklik yaptıktan sonra organizatörlük yapıyorum”* (K2). Burada

görüldüğü ki katılımcılar köçekliği hem ana meslek olarak görmekte hem de yan uğraş olarak görmektedirler. Köçekliği ana meslekleri olarak gören kişilerin bilgilerine bakıldığında köçeklik mesleğini yıllardır sürdürmekte ve gelecekte de sürdürme eğilimindedirler. Katılımcıların verdiği cevaplar nitekim yaşadığı yöreye, demografik ve ekonomik şartlara göre değişim göstermektedir. Bunun karşılık geldiği sosyolojik bağlam meslek seçiminin, toplum dinamiklerine en önemlisi aile ve toplumun bireye yüklemiş olduğu rollere göre şekillenmektedir.

Katılımcılara yöneltilen sorulardan *“mesleğinizi nereden ve kimden öğrendiniz?”* sorusu köçeklik mesleğinin geleneksel bir yönünün olup olmadığını teyit edilmesi bağlamında kurgulanmıştır. Sorunun aradığı yanıtların daha derininde ise köçekliğin meslek olarak algılanmasının kökenlerinde hangi koşullarda ve hangi süreçlerden geçerek öğrenildiği hususunun merak edilmesidir. Geleneksel bir mesleki alan olarak kabul edildiğinde köçeklik babadan oğula, usta çırak ilişkisiyle sürdürülür. Böylece kuşaklararası bağlantıların da bu ilişkiler çerçevesinde bugüne taşındığını söylemek mümkündür. Katılımcıların hemen hepsi köçekliği babadan devraldıkları ve bu şekilde icra ettiklerini ifade etmişlerdir. Takım veya ekip

denilen gruplar halinde çalışmak, köçekliğin iş olarak yapıldığı sürecin önemli belirleyicisidir. Bu aynı zamanda küçük çaplı bir organizasyon örgütlenmesinin kendisini deşifre etmektedir. Takım veya ekip denilen grupların üyeleri çoğunlukla ailelerden oluşmaktadır. Geniş katılımlı veya şehir dışından davetli olarak çağrıldıkları etkinliklerde birkaç farklı organizasyon ekibinin bir araya geldiği katılımcıların verdiği önemli bilgilerden birisidir. Çoğu durumda organizatörün çalgıcılar dahil köçekleri de alanında kaliteli elemanlardan seçerek oluşturduğu ve iş bittiğinde dağıldıkları tespit edilmiştir.

Köçeklikle ilgili temel eğitimlerin babadan oğula aktarılan bir sosyalleşme süreci olduğu varsayımıyla ilk önce aile içinde başladığı ileri sürmek mümkündür. Aile içi sosyalleşmelerden örülü olduğundan alınan eğitim sınırları çizilmiş kurallar çerçevesinde devam etmez. Eğitimin temel aracı gözlemdir. Eğer mesleği yapmakta istekli ve bu işe yeteneği olan çocuk varsa gözlem yoluyla eğitimini tamamlamaktadır. Baba-oğul, usta-çırak ilişkisi ile sürdürülen bu eğitimde esas olan nokta izleme ve taklit etmektir. Bu eğitim sadece dansçı olmak için yapılan bir eğitim değil aynı zamanda kişinin müzisyen olması yönünde olan bir eğitimidir. Köçekliği öğrenen her birey köçeklik geleneğinde çalınan çalgıları çalmayı da öğrenmektedir. Köçeklik geleneği babadan oğula devam ettiği gibi aile dışında istekli ve yetenekli olan başka bir çocuk da köçek eğitimi alabilir. Katılımcıların bu yönde aktarımları salt aile içerisine sıkışmış bir alan olmadığını da göstermektedir. Usta-çırak ilişkisinin görünüm biçimlerine örnek olması bakımından katılımcılardan birisinin aktarımı şu şekildedir: *“Nasıl öğrendim sevdiğim için izledim baka baka yapa yapa öğrendim taklitleşme oluyordu. İstemek ve sevmekten geçiyor bu. Babamda eskiden bu işi yapmış 5 yıl boyunca Ustalardan ve aileden öğrendim önemli olan sevmek seyerek yaptım”* (K4). Bir başka katılımcı köçekliği öğrenme sürecini şu şekilde aktarmıştır: *“Bartın romanları yapıyordu. Bizde de merak çok eskiden bir davulcu abimiz davul çalıyor yanında iki oğlu köçeklik yapıyor. Bana da dediler ki sende yap senin de iki tane çocuğun var onun adını devam ettir. Oradan doğru biz bu işe başladık”* (K2). Katılımcıların *“köçeklik babadan oğula, usta çırak ilişkisiyle sürdürülen bir meslektir”* söylemleri köçekliğin bir iş olarak tanımlanmasında önemli bir bileşen olarak kullanılmıştır. Katılımcıların çoğu aslında bu deyişi destekler nitelikte ailesi içerisinde genel anlamda babadan gelme ya da görme bir gelenek olduğunu şu anlatılarıyla resmetmişlerdir. *“Babam da eski köçekmiş sonradan öğrendim”* diyen katılımcı, *“ilk düğüne gittim köçekler geldiler oyna dediler beğendiler”* diyerek bir anda kendini olayın içerisinde bulduğunu aktarmıştır. Devamında öğrenme sürecinin burada kalmadığını ve sürekli videolar seyrederek kendisini geliştirdiğini ifade

etmiştir. Öğrenmenin kritik kuralını ise aynı katılımcı şu postula ile dile getirmiştir: *“Ben oynamayı çok seviyorum oynarken mutlu oluyorum”* (K5).

Başka bir katılımcının köçekliği öğrenme süreci de benzer özellikler taşır. *“İstisnasız her düğüne gittiğini söyleyen”* katılımcı *“bir gün düğünde çalan eskiden köçek olan abinin kendisini keşfettiğini”* hikayesine eklemektedir.

Günümüzde köçekliğe dair öğrenme sürecinin en önemli kaybının nedeni ise şu şekilde söyleme yansı: *“Öğreten yok eskisi gibi. Şunu şöyle yapacaksın bunu böyle yapacaksın diyen yok. Göstermek*

bambaşka yani şimdi adam o havayı bildiği için o oyunları eskiden bildiği için bana işte aç kapıyı çal diyor oyna bakım bilmediğin şeyi nasıl oynayacak ki” (K7). Bu katılımcı anlatısında köçekliğin bir önceki aktarımlarda olduğu gibi babadan oğula olduğunu yansıtmakta ve eğitiminin artık geleneksel bir biçimde olmadığını vurgulamaktadır. Bir başka katılımcı köçekliğin öğrenilmesinde ve başlanmasında bir başka köçeğe özenilebileceğini ve yetenek ve eğilim konusunun da bu konuda önemli olduğunu şu şekilde aktarmıştır: *“Köçekliğe başlamazdan evvel hoca folklor ekibine çağırdı beni. Kimlerin ayak uyumu var kimlerde kulak var güzel Ankara tarzına oynar diye ondan sonra seçtiler biz başladık köçeklik aklımın ucunda yoktu. Normalde köçeklik 7 ve 14 yaş arasında çıraklık eğitimi alıyorsun ondan sonra 14 yaşından sonra profesyonel olarak düğünlerde yer alabiliyordun”* (K3).

Köçekliğin bir iş ya da meslek olarak tanımlanmasının uzantısı olarak katılımcılara nasıl organize oldukları düşünülmüştür. Küreselleşmenin dünyayı bir köy haline getirdiği gerçekliği iletişim araçlarının emeğin dönüşümünde vazgeçilmez unsurlardan birisi kılmıştır. İletişim araçları, kendi olanakları ve kapasiteleri doğrultusunda iletilecek olanın biçimini, niteliğini ve içeriğini doğrudan belirlemiştir. Bu gelişmeler şüphesiz ki hayatın her safhasında olduğu gibi köçeklik geleneğini mesleki anlamda da etkilemiştir. Araştırmada katılımcılara *“insanlar size nasıl ulaşıyor?”* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların

vermiş oldukları cevaplar da genel anlamda insanların iletişim araçlarıyla ulaştıklarını söylemeleridir. Bu durum katılımcının anlatısında şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: *“Telefonlar iletişim için vazgeçilmez. Eskiden de pazarlara gidiyorduk nasıl bir pazarcı efendime söyleyeyim Salı pazarına gidiyorsun Perşembe pazarına gidiyorsun Cuma pazarına gidiyorsun bizde aynı pazarcılar gibi Salı Perşembe Cuma pazarlara gidiyoruz yani düğün almaya orda görüyor adam. Önceden toplanma yerimiz yoktu ekiplerin olduğu yer şu anda Safranbolu’da benim köçeklerim Bartın’dan geliyor ulustan geliyor Zonguldak’tan geliyor Karabük’te var”* (K1).

Katılımcı anlatısında eskiden pazarlara gittiklerini ve insanların onlara bu şekilde ulaştıklarını söylemektedir. Bir başka katılımcının anlatısı da bir başka kitle iletişim aracı olan internet aracılığıyla ve kişisel etkileşimler ile iletişim sağlandığı görülmektedir: *Sosyal medyadan ulaşıyorlar. Başka şimdi şöyle atıyorum Ankara’ ya düğüne gidiyorum. Orda düğün sahibine soruyorlar nerden getirdin diye o oradan onu soruyor o oradan onu söylüyor. Etkileşim kulaktan kulağa tavsiye ile oluyor”* (K5).

Bir başka katılımcının anlatısında da tavsiye yoluyla bununla birlikte kitle iletişim araçları ile iletişim sağlandığını, sosyal medyanın etkin bir şekilde iletişim açısından önemli bir rol aldığını göstermekte ve diğer katılımcıların anlatılarını destekler niteliktedir: *“İnsanlar cep telefonundan ulaşıyor internet yoluyla işte sosyal medya kanalıyla. Her televizyon programına çıktığımızda ismimizi lanse ettiğimiz zaman insanlar internette arama motorlarına yazdığı zaman bize ister istemez ulaşıyorlar. Bu işleri yapanlardan da ulaşıyorlar. Ankara sanatçılarına sorduklarında köçeklere nasıl ulaşırsız diye onlar aracılığıyla da ulaşıyorlar. Gün içerisinde 8-10 tane düğüne katılıyoruz oralarda kartvizit atıyoruz mesela oradan ulaşıyorlar* (K3). *Benzer anlatım bir diğer katılımcı için de geçerlidir. Yıllardır telefonun aynı olduğunu söyleyen katılımcı, şehir dışına çıktıklarında seyrettiklerinde mutlaka kartvizit aldıklarını da sözlerine eklemektedir. Televizyonun da önemli bir tanıtım aracı olduğunun da altını çizmektedir”* (K8)

Köçekler, Osmanlı döneminde eğlence kültürünün vazgeçilmez bir aktörleri olmuşlardır. Köçekler çeşitli etkinliklere katılmaktaydılar. Bu etkinlikler; Saray eğlenceleri, Şenlikler meyhane ve kahvehane eğlenceleriydiler. Bunların en başında yer alan eğlence ortamı şenlikler ve saray eğlenceleri idi. Toplumsal değişimler, algılar ve yasaklamalar neticesinde günümüzde köçekler yaygın olduğu yörelerde, düğünlerde ve çeşitli özel günlerde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Katılımcılara yönelttiğimiz *“Genelde hangi tür etkinliklere katılıyorsunuz?”* sorusu köçeklik kültürünün günümüzde hangi sahalarda

varlığını devam ettirdiğini saptamak amacıyla. Bu soruya verilen yanıtların büyük bir kısmı yöre düşünlerine katılım şeklinde olduğu görülmektedir. Eski zamanlar da şenliklere ve bayramlara gidenlerin de olduğu ancak şimdilerde sadece düşünlere gidildiği de altı çizilesi bir değişim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Eskiden Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Bayramlarında bazı belediyelerin köçek oynattıklarını*” aktaran katılımcı “*Cumhuriyet meydanlarında Cumhuriyeti kutladıkları çok zamanların olduğunu*” da sözlerine eklemektedir.^{††} Köçeklerin sadece düşünlerde görünür olmaya başlamalarının kuşkusuz bayramlarda kutlamaların kalkması ve köçeklerin yasaklanması ile doğrudan ilişkili olduğu bilgisi de önemli bir gerçekliktir (K8).

Katılımcı anlatısında köçeklerin artık yöre düşünlerine katıldığını eskisi gibi şenliklere çağırılmadıklarını söylemektedir. Katılımcının anlatımında milli bayramlarda dahi varlığını gösteren köçekler şu anda sadece yöre düşünlerinde varlığını devam ettirmektedir. Diğer katılımcıların genelinin anlatısında da bunu görebilmekteyiz: “*Genelde düşünlere katılıyorum bide konser var ama genelde düşünlere katılıyorum*” (K4). Bir diğer katılımcı ise “*düşün davul zurna ekibiyle gidiyordum ayrı düşünlere çağırıyordardı gel oyna diye öyle düşünlere gidiyordum*” (K5) şeklinde yaptığı işi tanımlamıştır. Katılımcıların anlatıları yöre düşünleri gibi dar bir sahada varlığını sürdürmeye çalışan köçekliği göstermektedir. Bir diğer katılımcı vermiş olduğu cevapta köçeklerin artık zamana ayak uydurduğunu benimsenmeye başladığını ve sadece düşünlerde değil her türlü eğlence ortamına dâhil olabileceğini şu şekilde anlatmıştır: “*Düşün, açılış Ankara köçekliği benimsediği için genelde düşün ve festivallere mesela yakın bir programda anneler günü var, özel günlerde doğum günlerinde bekârlığa veda partilerinde. Mesela bir bayanın doğum günü eşi çağırıyor sürpriz diye işte biranda kapı açılıyor keman eşliğinde fasıl ekibi eşliğinde içeriye giriyoruz. Bir de kadın hamamlarında oluyor kına hamamında hamamın sıcak olan bölümü değil de nefes alınabilecek orta sıcaklıktaki yerde seni çağırıyolar oynamak amacıyla gidiyorsun*” (K3).

Katılımcılara sosyal ağlarıyla ilişkili olarak sorulan “*Batı Karadeniz’deki bütün köçeklerin birbirlerinden haberi var mı? (Varsa hangi iletişim kanallarıyla birbirinizden haberdar oluyorsunuz)*” sorusu da önemli kabul edilmiştir. Soruyla birlikte köçeklerin kendi aralarında haberleşmelerinin nasıl gerçekleştiği, herhangi bir sabit iletişim kanallarının olup olmadığı konuları merak edilmiştir. Yönelttiğimiz soruya karşılık olarak verilen cevaplar genel anlamda köçeklerin

^{††} Kuşkusuz bu bilgilerin yaşlı kişilerle teyit edilmesi mümkündür. Ayrıca çalışmada kullanılan bilgilere meşruiyet adına ciddi bir katkı sağlayabilirdi. Ancak araştırma sürecinde kartopu örneklem biçiminde ulaşılan 70 yaş üstü iki kişinin sosyal çevrelerinde köçek olarak hatırlanmak istemedikleri gerekçesiyle reddedilmiştir.

ekipler arası ihtiyaç halinde köçek alışverişi, yeni başlamak isteyenler için yardım etme amacıyla olmaktadır. Bir katılımcının bu soru karşısında vermiş olduğu cevabı anlatısında şu sözlerle görebilmek mümkündür: “*Tabi tabi tabi ekip oluyor. Mesela benim adımda şuan 2 tane benim var 2 tane (Halil’i kastediyor) onun var. Adam bazen bana diyor ki usta bize iki köçek yetmiyor 4 tane köçek bulabilir misin diyor mahiyetimizde 3 4 ekip var mesela ben Gebze’ye gidiyorum yani büyük şehirlerde kültür olarak adam kendi yöresinden köçeği tanıtmak için kendi düşününde ben buradan Gebze ye İstanbul Ankara ya biz böyle düşünlere gidiyoruz*” (K8). Bir başka katılımcı ortak ağlarının olmadıklarını söylemekte ve “*az çok köçekleri tanıyorsun biliyorsun köçekler her zaman birbirini takip eder. Misal siz dizi izlersiniz biz müzik kanallarını izleriz takip ederiz merak ederiz yani elindeki aletler nasıl nedir diye*” (K4) şeklinde düşüncesini ifade etmektedir. Köçekliği uzun süredir yapmış ve şimdilerde işin organizasyon kısmıyla ilgilenen katılımcılarda bahsi geçen sosyal ağların daha güçlü olduğu görülmektedir. “*Bazıları ile samimi olarak telefonlaşıyoruz görüşüyoruz*” şeklinde düşüncesini ifade eden böyle bir katılımcı “*ancak ekibin toplama olduğunu*” diğer organizatörler “*eğer sıkıştırlarsa senin köçekleri göndermen adına yardım istediklerini*” sözlerine eklemektedir (K2). Sosyal ağın güçlü yönlerinden birisi köçek sayısının az oluşudur. Niceliksel bakımdan azlık, birbirleriyle haberdar olma noktasında köçeklerin işlerini kolaylaştırmaktadır. “*Tabi var genellikle köçekçiler Zonguldak tan çıkıyor birbirleriyle hep haberleşiyorlar. Tanıyorlar birbirlerini. Telefonla haberleşiyorlar*” (K5). Ekip birleşmesi şeklinde bir çalışma biçimlerinin olduğunu söyleyen katılımcıların varlığı da dikkat çekmiştir (K7). Ulusal televizyonlara çıkmış bir köçek ekibinin ise birilerini takip etmekten çok kendilerinin takip ve taklit edildiğini söylemektedir. Kıyafetlerden saç şekline kadar birçok açıdan taklit edildiklerini ve örnek alındıklarını ifade eden katılımcı ekip, böylece görünmeyen bir sosyal ağın varlığına dikkat çekmişlerdir (K3,K6). *Köçeklerin sosyal ağları içerisinde birbirlerini taklit etme davranışlarının aynı ekibin bir diğer üyesi tarafından farklı bir şekilde yeniden gündeme getirildiği görülmüştür. Zaman zaman kendilerine ulaşarak iş isteyen köçeklerin olduğunu söyleyen ekip lideri, yeni başlayanlar içinse etek dahil kıyafetlerin ve zillerin bulunması konusunda fikir alışverişinde bulduklarını aktarmıştır (K6). Belli bir toplanma yerleri olmadığını genellikle düşünlerde karşılaştıklarını söyleyen katılımcılar da mevcuttur (K8).*

Anlatılarda görülen şudur ki; köçeklik mesleğinde, iletişim ağlarının genişlemesiyle birlikte ekipler arası iletişimde günün şartlarına ayak uydurma noktasına gelmiştir. Köçekler geleneksel iletişim biçimlerin gelişme göstermesiyle mesleklerini idame ettirme sahasını, günün şartlarına entegre etmektedirler. Köçek ekipleri kendi aralarında ki iletişimini televizyon, telefon ve

sosyal medya gibi araçlar aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Ekipler arasında çeşitli etkinliklerin yoğunluğuna göre ekibe, diğer ekipten köçek çağırma gibi durumların olduğu anlatılarda açıkça belirtilmiştir.

Köçeklikle İlgili Geleneksel Tutumlar

Toplumun bireylere attığı roller ve bireyin de topluma karşı bu rollere ithafen belli sorumlulukları bulunmaktadır. Yüklenen bu roller bireyin doğumuyla birlikte başlayıp hayatının her safhasında karşısına çıkmaktadır. İnsanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bir meslek sahibi olması gerekmektedir. Dolayısı ile meslek ve mesleğe yönelme, birey ve toplum açısından oldukça önemli bir bağlama karşılık gelmektedir. Seçilecek olan meslek, bireyin yaşamını her aşamada etkileyebilmektedir. Başka bir söylemle, birey meslek seçimi ile birlikte yaşam şeklini de seçmiş olmaktadır. Nitekim çalışmaya konu olan köçeklerin mesleklerinin hayatlarının bir parçası haline geldiği görülmüş ve günlük yaşayışlarını etkilemiştir. Köçeklik mesleği yapan kişilerin toplumsal konumlarına bakıldığında köçekliğin toplumsal olarak itibar gören bir meslek grubu içerisinde yer almadıkları görülmektedir. Yaptıkları işler, geçici bir iş olarak kabul edilmekte ve köçekliğin erkeklere yakıştırılmadığı anlaşılmaktadır. İşte burada toplumun bireylere yüklediği toplumsal konumlar ve anlamlandırmalar kendisini deşifre etmektedir. Bireye, erkeklik ve kadınlık üzerinden atfedilen roller toplumun geleneksel kabullerinde yaygınlaşmıştır. “Kadın kılığına girerek kadın gibi dans etmek” yaklaşımı erkeğin toplumsal saygınlığını hedef alan bir tutum olarak algılanır. Gelenek olarak görülmeyle ya da reddedilerek ve değişik zamanlarda yasaklanarak köçekliği meslek olarak seçen ve icra eden kişilere karşı olumsuz tutumların oluştuğu görülmektedir. Toplumun bu algı ve tutumunu değerlendirmek ve yorumlamak amacıyla araştırmamızda katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi “toplumda köçeklikle ilgili algılar nasıl?” iken,

diğeri ise “medyada köçekliğin sunum biçimi ve köçekliğe karşı tutum sizi rahatsız ediyor mu?” sorusu olmuştur.

Köçeklik üzerinden yürüyen tartışmaların erkeklik ve kadınlık rolleri üzerinden yapıldığı aşikardır. Kıyafetlerinden

oynama şekillerine kadar erkeği klasik rolünden çıkartıp farklı bir konsepte sokan köçeklik, bu bağlamda toplumun kullandığı eril dilin eleştirisinden kurtulamamaktadır. Bu konuyla ilgili katılımcıların aktardığı en temel tepkiler “erkek adam etek giyer mi” ve “erkek adam kadın gibi oynar mı” söylemleri üzerine kuruludur. Örneğin bir katılımcı bunu şu şekilde dile getirmiştir: “Yöremizde atıyorum bir erkek etek giyer mi? Erkek etek giymez denilerek köçekliğin yasaklandığını da biliyoruz. Geçmişten beri gelen örf adet edinilmiş davranışlar var ki köçeklik de bir kültür. Bizim düğünlerde köçek oynar bizim örf ve âdetimizde köçek oynar. Orkestra olan düğünde adamın düğünü yavan geçer neşe olmaz ama köçek olduğunda köçek oynar davulcusu oynar zurnacısı oynar ha bu adamın düğünü neşeli geçer (K1). Toplumsal baskının bir başka biçimini “dışlayanda oluyor hoş gören de oluyor. Erkek adam etek giyer mi diyor direkt onu diyor” (K7) şeklinde net bir şekilde ifade eden de olmuştur. Toplumsal baskıları tanımlarken olumsuz tepkiler verenlerin olduğu gibi olumlu tepkiler verenlerin de oldukça fazla olduğunu dile getiren katılımcılardan birisi köçekliğin aynı zamanda bir yaşam felsefesi olduğuna dikkat çekmiştir. “Bazı kişiler diyor ki o eteği niye giyiniyorsun bende dedim ki ben, ben oynarken mutlu oluyor musun? oluyorum dedi. Bizde insanları mutlu ediyoruz” şeklinde köçekliğin felsefesi olan bir eğlence kültürü olabildiğini göstermektedir. Erkeğin etek giymesine toplumsal direncin fazla olmasını bildiği halde “eteğin köçeğe estetik kattığını” söyleyen katılımcı “insanlar bu mesleğe kötü baktığı için artık köçeklerde bu işten çekilmeye başladı, bana da böyle etek giyiniyorsun gibi tepki alırsam ben de onlar gibi çekinirim” (K5) şeklinde toplumsal baskı karşısında belli bir teslimiyet sergilemiştir.

Köçekliği toplumsal alanda kabullendirme çabaları da dikkate değerdir. Bu konuyla ilgili olarak katılımcılardan birisi söze “biz bunu sempatik hale getirmeye çalıştık çalışıyoruz” şeklinde başlamıştır. Bu kültürü bilenlerin herhangi bir tepki vermediğini dile getiren katılımcı, daha çok yöre dışına çıkıldığında tepkilerin arttığına dikkat çekmiştir. Büyükşehirlerde özellikle sempatik bulduklarını aktaran katılımcı, Diyarbakır’a bile düğüne gittiklerini ve ilgili bir şekilde seyredildiklerini sözlerine eklemiştir. Ancak kiminin etek giyme üzerinden yaptıkları işi kötü gördüklerini kimin ise seyirlik bir oyun olarak eğlendiklerini belirten katılımcı, toplumsal alanda köçekliğin yaygınlaşmasında televizyonun önemli bir araç olduğunun da altını çizmiştir (K1). Ulusal televizyonlarda zaman zaman boy göstermiş köçek ekibi için de toplumsal kesinlikle yoğun bir tepkisellik olmadığı dile getirilmiştir. Kötü olarak aldıkları tek tepkinin erkek adamın etek giymeğiği üzerinden yaşandığını söylemiştir. Eki, olumsuz tepkiler için ortalama bir oran vermekte ve etek giyme üzerinden köçekliğe karşı çıkanların toplumun %5’lik bir kesimini oluşturduklarını

belirtmektedir. Bu kadar insan içerisinde köçek kültürü olsa da olur olmasa da olur diyen kayıtsız bir kitlenin varlığına da dikkat çekildiği görülmüştür (K3, K6).

Katılımcıların anlatılarında toplumun köçekler ile ilgili algıları anlatılardan görüldüğü üzere toplumun bireye yüklemiş olduğu toplumsal cinsiyet rolleri üzerine kurulduğudur. Anlatıların genelinde “*erkek adam etek giyer mi?*” söylemi karşımıza çıkmaktadır. Erkek-Kadın ilişkisini toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kıyafet ilkeleri bakımından ele aldığımızda; belirli bazı kıyafetler erili, belirli bazı kıyafetlerin dişili temsil ettiğini görmek mümkündür. Buradan yola çıktığımızda; etek kadınıdır, pantolon erkeğindir yaklaşımını pembe kızındır, mavi oğlanındır söyleminin darlığında temellendiren toplumlarda bazı sembollerin tabulaştırıldığını fark etmekteyiz. Erkeğin aktif, güçlü, üretken, kadınınsa pasif, zayıf, tüketen roller bağlamında algılandığı sosyal yapılanmalarda, kadının pantolon giymesi pek sorgulanmazken, erkeğin etek giymesi aşağılayıcı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. En basit anlamıyla bu, kadının ikincilliğinin gerçekleşmesinden başka bir Şey değildir ve tek taraflı bir tabulaştırmadır. Burada; erkeğin, erillikle özdeşleştirilmiş bir giysiye kadının da kullanmasına izin vermesi durumu söz konusudur. Erkeğin kadın için yakıştırdığı eteği kullanmamasının nedeni, kendisini kadınla aynı seviyeye koyacağı ekincesinde yatmaktadır. Erkek, etek giymeyerek kadınısı görünmeyi, dolayısıyla imgesel dahi olsa kadına benzetilme ihtimalini bertaraf etmektedir. Kendini kadından ayıran erkek pantolonu benimsemiştir. Toplumun bilinçaltına işlemiş olan bu semboller algı mekanizmalarına dönüşmüş ve köçeklik mesleği sırf giyim kuşam bağlamında yadırganmıştır. Tabi bunun yanında köçeğin kadını taklit etmesi nedeniyle oynayışı ve figürleri bakımından da yadırganmıştır.

Katılımcılara yöneltilen sorularda köçek kıyafetinin ne olduğunu kıyafetteki etek figürünü neden kullanıldığını anlatılarında şu Şekilde görülmüştür. Katılımcılardan büyük bir çoğunluğu etek giymenin estetik amaçlı olduğunu düşünmektedir (K4, K6, K8). Eteğin estetikliğinin geniş bir betimlemesi şu Şekildedir: “*Bazı Őeylerini biliyorum eteğin normal oynadığında daha farklı daha farklı estetik oluyor onu yapmak çok zor maliyeti çok. Etek ayrı bir hava katıyor estetiği ön plana atıyor. Normal oynama ile kıyafetle oynamak arasında çok fark var çok zor kıyafetle. Kıyafet ile oynamak daha zor estetik bel kıvraklığı çok önemli*” (K5). Kıyafetleri tarihsel sürecin bir uzantısı olarak aktaran katılımcıların da mevcut olduğu görülmüştür. *Erkeklerin oynarken kendilerine gösteriş katmaları gerektiğini söyleyen katılımcı, bunu da etekle başardığını ifade etmektedir. “Normalde tek etek ama bizde 3 katlı eteğin uzunluğu en alt katın 14 metre tabi döndüğünde estetik katması için eskiden 6 metreydi tek kat*

ya da çift katlıydı şimdi biz 3 katlı yaptık daha estetik olsun diye. En alt kat 14 bir üstü 8 en üst kat 6 metreden oluşuyor” (K3,K6).

“Medyada köçekliğin sunum biçimi ve köçekliğe karşı tutum sizi rahatsız ediyor mu?” sorusunun da katılımcılarda belli bir karşılığı olduğu düşünülmüştür.

Katılımcıların yanıtlarında mutlaka bir şekilde ulusal ya da yerel televizyonda görünür oldukları anlaşılmıştır. Burada köçekliğin yaygınlaşması ve görünür olmasının birincil aracı olarak televizyon olduğu görülmektedir. Bu konuda katılımcılardan birisinin kullandığı ifadeler şu şekildedir: “Çok faydasını gördüm yerel TV de program yaptım tanındım ama kapandı Zonguldak’ta yaptım Bartın’da konuk olarak gittik. Mutluyum yaptığım işin

ortasındayım ben öyle düşünüyorum devam edeceğiz. 2 sene televizyon programı yaptım Zonguldak TV ve Mavi Karadeniz’ e gittik Mavi Karadeniz dekiler şaşırdılar çok mesaj alıyorduk. Dediler ki biz buraya çok sanatçı getirdik bu kadar mesaj almadık” (K2). Medyanın kendilerine karşı olan tutumlarını beğenen katılımcıların böylece yöresel kültürlerini de tüm Türkiye’ye tanıtmaya fırsatı bulduklarını söylemişlerdir. Bu konudaki katılımcılardan ikisi “hepsi de benimsemiş güzel bir kültür olduğunu güzel bir dans olduğunu kendilerinin de bu işin kötü olmadığını ispatlamak göstermek için etek giydiklerini görüyorsun” diyerek medyada katıldıkları programlarda kendilerine verilen desteklerden bahsetmiştir: “Mesela bir çikolata onun reklamını yapıyorlar ünlü biri yiyor ve tanıtılıyor bizde de böyle giyindiler ve kötü bir şey olmadığını gösterdiler. Köçekliğin tarihinde bizim olmamız gerektiğini de düşünüyorum” (K3, K6).

Katılımcılar anlatılarında Medya’da köçekliğin sunum biçimlerinden genel anlamda rahatsızlık duymuyor bir nevi reklamımız yapılıyor demektedirler. Bununla birlikte yerel televizyon programları ve ulusal televizyon programlarına katıldıklarını belirtmektedirler. Son anlatıda katılımcılar “televizyon kanallarında ünlü kişilerinde etek giydiklerini ve bunun sırf kötü bir olgu olmadığını göstermek

amacıyla toplumdaki yadırgama, yanlış görme gibi durumlarının bir nebze kırıldığını" (K3, K6) aktarmışlardır. Bu bağlama ilave olarak günümüzde köçekliğin görünür olmasıyla ilgili Alkaya (2014)'nın yaptığı tespiti eklemek de fayda vardır. Günümüzde "*Güldür Güldür Show*" gibi programlarda da karşımıza çıkan sempatik köçek karakterleri, aslında bu kültürün gelecekte toplumda var olmaya devam edeceğini göstermektedir. Tarihsel süreçte geçirdiği evrimlere rağmen varlığını sürdürmeyi başaran köçekliğin, günümüzde "*Erkek adam oynamaz*" gibi maço söylemleri, medya aracılığıyla sempatiyle yumuşattığını söylemek mümkündür. Medyanın köçekliği dönüştürme ve onun bir endüstri metası haline getirme sürecine gönderme yapmak için gösteri toplumu ve kültür endüstrisi kavramlarına gönderme yapılmıştır.

Toplumsal Değişim Karşısında Köçeklik Kültürü

Köçeklik kültürünün toplumsal değişme karşısında nasıl değiştiği, şekillendiği, köçeklerin çalışma sahasının değişmeye uğrayıp uğramadığı ve bu kültürün devam edip, etmeyeceği hususları çalışma merkezine yerleştirilen kaygıların toplumsal değişmelerle ilgili bölümünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmada katılımcılara "*köçeklik kültürü sizce kayboluyor mu? Kayboluyorsa size göre sebepleri nelerdir?*" sorusunu yöneltmiştir. Katılımcıların aktarımlarında genel olarak köçeklik kültürünün kaybolduğu ve bu durumun çeşitli nedenlere bağlandığı görülmüştür. Bunun yanı sıra köçekliğin bir gelenek olduğunu yöresel anlamda her ne kadar çalışma sahasında daralmalar olsa da köçeklik kültürünün kaybolmayacağını dile getirilmiştir. Katılımcılardan birisi köçeklik kültürünün kayboluşunu ve bunun nedenlerini düşün mekanlarının değişmesine bağladığı tespit edilmiştir. Salon düşünlerine geçiş, davul zurna ve onlara eşlik eden köçeklerin mekânsal olarak alanlarının daraldığını belirten katılımcı, gelin alma dışında hiçbir şekilde salon düşünlerine entegre olamadıklarını belirtmiştir. Katılımcıya göre "davul-zurnadan Batılı tarzda orkestraya kayış" veya "meydan düşünlerinden salon düşünlerine geçiş" köçeklik kültürünün kayboluşunun en temel nedenleri kabul edilmiştir (K4). Bir başka katılımcının anlatısında da bu gerekçelerin doğruluğunu destekler nitelikte söylemler olduğunu görebilmekteyiz: "*Kayboluyor toplum rahatsız oluyor gürlütü sesten mahalle düşünlerinin kaybolmasından salon düşünlerinin önem kazanmasından dolayı görüyorum*" (K5). Bir başka katılımcının anlatısı ise önceki katılımcıların anlatılarını destekler biçimde olmakla birlikte bu kayboluşu sadece düşün kültürünün değişime uğramasına değil çeşitli algı ve tutumlarda yaşanan değişimlerin de önemli olduğuna dikkat çekmiştir. "*Sokakta düşünler yasak*" ve "*kapalı salonlarda davul zurnayı kafa kaldırmıyor*" diye söze başlayan katılımcı, "*halk oyunları arasında niçin sayılmadığını*" ve "*sayılmasa da en azından eğitiminin niçin verilmediği*" sorgulamasını yapmıştır. Köçeklerin

“muhafazakâr yönetimler tarafından da hoş görülmediğini” ifade eden katılımcı bu yargısına “Türkiye’de siyasi yönetim değişikliklerinin köçekliğin yapılıp yapılmamasını etkilediğini” eklemiştir (K8). Bir diğer katılımcı değişimleri benzer şekilde salon düğünlerinin yaygınlaşmasına, diğer taraftan toplumsal algı ve tutumlar çerçevesinde getirilen yasakların da önemli birer gerekçe olmasına bağlamaktadır: “Şu anda Kastamonu’da yasak. Şehir içlerinde oteller de düğün salonları da zaten çaldırmıyorlar. Sadece adam kapının önünde çaldırıyor kız çıkarken oda gelenek diye davul zurna o kadar”(K7).

Katılımcılardan birinin anlatısı diğer katılımcılardan daha farklı bir boyutta karşımıza çıkmıştır: *“Kaybolmuyor da duraklama dönemine girdi diyebilirim. Bunun sebebi de yeni müzikler alternatif danslar çıkması. Ama çoğu zaman onlar kalıcı olmuyor, kolbastı örneği gibi. Köçeklik kültürünün kesinlikle biteceğini düşünmüyorum bitmez de çünkü seveni çok. Yani onlar bitmeye mahkûm ama köçeklik çok eskiye dayandığı için insanlar benimsemiş özdeşleşmiş düğünleriyle özdeşleşmiş olmazsa olmazı nasıl bir yemekten önce çorba içiyorsun düğünde de köçek olmayınca bir eksiklik oluyor yani bu dediğim yerlerin düğünlerinde tabii”(K3, K6). Bu aktarımda popüler kültürün gündelik hayat üzerindeki etkilerini görmek mümkündür. Köçeklik için betimlenen duraklama dönemi, özellikle kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaşan alternatif eğlenme biçimlerinin görünür olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Kuşkusuz köçekliğin duraklama dönemiyle ilişkili bir başka betimleme köçek işini yapanların mesleğe karşı belli bir bağlılık geliştirmemiş olmaları görülmüştür. “Bu işe gönül verip yapan ve sürdüren iki elin parmak sayısını geçmez” diyen katılımcı(lar), “çevre önemli bu işi sürdürebilmeleri için düğünlere çağırılmak lazım. Bu olmayınca artık ister istemez başka işlere yöneliyorsun” şeklinde durumu özetlemişlerdir. Diğer taraftan köçekliğin duraklama dönemine girmesinde altyapının da önemli bir kaynak olduğu görülmüştür. “Altyapı çok önemli altyapı dediğim çocukluktan gelecek bu ağaç yaşken eğilir seni düğününe çağıracak bu işi bilmiyorsun işi bilmeyene kıyafeti giydirdsen ne kadar oynayabilir ki gelen millet eğlenebilir mi sen eğlenemezsin ki millet eğlensin” (K3, K6).*

Bu aktarımda görüldüğü üzere köçeklik kültürünün kaybolmayacağı, bir kültür olarak benimsendiği ve özüksendiğini göze çarpmıştır. Bu bağlam dikkate alındığında köçeklik geleneği köçekliğin kültür olarak benimsemesiyle ilişkilidir ve özellikle yöre insanının bu kültürü yaşatmasına bağlıdır. Köçeklik kültürü görüşmelerde katılımcıların anlatılarında görüldüğü üzere zamana direnmiş bir kültür olmaktadır. Çeşitli yasaklara rağmen zaman zaman kendini gizli bir şekilde devam ettirmiş, bugünde zamanın, toplumun şartlarına kendini entegre etmeyi başarmıştır. Bunu yine görüşmelerde katılımcıların anlatılarında görmek mümkündür: *“Çocuklarda öğreniyor bizden şu benim oğlan o da*

oynuyor öğreniyor eğleniyor. Şimdi 93 ten beri yapıyorum dediğimde şaşırıyorlar aslında çocuklar böyle böyle eğitiliyor öğreniyorlar. Hepimiz öyle eşimizden dostumuzdan büyüklerimizden görerek öğrendik” (K3).

Medyatik temsillerle karşımıza çıkan köçeklerin anlatımlarında köçekliğin şov dünyasının parçası olduğu iddiasının da karşılıkları olduğu tespit edilmiştir. Özellikle bazı katılımcıların köçek dans figürünü günün şartlarına göre harmanladıklarını söylemesi, artık köçekliğin sergilenen bir şov olduğu fikrini kendiliğinden akla getirmektedir. Bu da günümüz toplumunun gösteri toplumuna dönüşmüş olduğunun önemli göstergesi olmaktadır. Köçek kıyafeti toplum tarafından her ne kadar köçekliği köşeye sıkıştıran nitelikle olmaya devam etse de köçeklik günümüzde, günümüz şartlarıyla yeniden harmanlanmış biçimde bugünün gösteri dünyasında başka bir gözle algılanmaktadır. Burada gösteri toplumu kavramının köçeklikle nasıl entegre edildiğine değinmek gerekir. Gösteri toplumunda dikkat edilesi temel nitelik *“tüketimin”* yaygınlaşması ve kültürel unsurların dahi bir tüketim nesnesi haline getirilmesidir. Debord (1996:27) çalışmasında *“şeyleşen”* bir dünyadan bahsederken gösterinin metanın toplumsal yaşamı tümüyle işgal etmeyi başardığı an olduğunu söylemektedir. Görülen dünyanın metanın dünyası olduğunu söyleyen Debord, metaların eğlenceli ve şenlikli bir gösterinin parçaları haline geldiklerine dikkat çekmektedir. Metalaşan göstergeler, aynı zamanda tüketilen ürünlerdir de. Köçekliğin medyaya dönüşümünü kültürün bir tür metalaşması süreci olarak yorumlamak mümkündür. Üzerinde pazarlık yapılan ve toplumsal anlamından sıyrılarak şov dünyasının bir parçası haline gelen köçeklik, böylece tüketilen bir nesneye de dönüşmüştür. Bauman’ın (1997:83) da vurguladığı biçime uyarlanacak olursa köçekliğin *“toplumsal işlevinden”* ziyade *“şov dünyasının bir parçası”* haline gelişinin ön plana çıkışı söz konusudur. Kuşkusuz bu anlatımlara destekleyici olarak kültür endüstrisi kavramını eklemek mümkündür. Kültür endüstrisi, Adorno ve Horkheimer tarafından eğlence endüstrisinin kültürel biçimlerinin şeyleşmesini ve metalaşmasına dikkat çekmek için kullanılmıştır. Kültürel ürünlerin standartlaşması ve kitlesel olarak pazarlanması söz konusudur. Kâr amaçlı tüketim tam olarak kültür endüstrisinin tanımlandığı merkezde durmaktadır (Çağan, 2003:183). Kitle iletişim araçları bu standartlaşmanın temel ayağını oluşturmaktadır. Medyanın yaptığı temel müdahale, kültür alanlarını ortak bir duruma, bir ticari biçime dönüştürerek sadece şov dünyasının bir parçası olduğunda kültürü anlamlı kılmak olmuştur (Marcuse, 2008:76). İletişim araçlarıyla köçeklik, ticari bir ürün haline gelmekle birlikte şov dünyası içinde eğlenen ve sempatiyle karşılanan bir metaya dönüşmüştür. Yeni köçeklik dalgası, temel erkeklik karakterini koruyarak etek giyen ve sempatik figürlerle izleyicinin ilgisini çekmeyi hedeflemiştir. Alkaya’nın

(2014) tespitleriyle *kadını taklit etmekten çıkıp, erkek dansçılığına yeni bir yorum getiren bu değişim günümüzde köçekliğin tekrar gün ışığına çıkmasını sağlayan en önemli faktördür.* Hala devam etmekte olan köçeklik *Osmanlı dönemindeki köçeklik figüründen farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.* Gerek *kıyafet anlamında gerekse dans hareketleri bakımından, Osmanlı dönemindeki kadınsı köçek görünümünün aksine, günümüzde erkek kimliğinin baskın figürü olan bıyıklı erkeklerin dans etmesi dikkat çekici* olmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Geçmişten bugüne varlığını sürdürmekte olan köçek, topluluklarda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kadınların dans etmesinin tabu ve erkek-kadın kamusalıklarının farklı görünümünün olduğu dönemlerde erkek dansçıların ortaya çıktığı görülmektedir. Tarih boyunca zaman zaman yasaklara maruz kalmasına rağmen, varlığını sürdürmeye devam eden köçekliğin, Anadolu'da farklı gelenek ve ritüellerle harmanlanmasıyla birlikte bir kültüre dönüşmesi söz konusudur. Köçekliğin geçmişinde iş sahası olarak erkek eğlenceleri ve düğün törenleri belirginken günümüzde bulunduğu yörenin her türlü eğlence ortamında bulunmaktadır. Ayrıca kitle iletişim araçlarının ve sosyal medyanın yaygınlaştığı günümüzde köçeklerin salt yöresel değil ulusal alanda da kendisini sergilemektedir. Öyle ki şehir dışında gurbetçilerin köçekliği kullanma biçimleri de dikkate değerdir. Büyükşehirlerde kendi yöresine ait kültürel pratiklerini yaşatmak isteyen insanların düğünlerinde eğlencelerinde vazgeçilmez araçlardan birisi köçeklik olmaktadır.

Bu çalışmada köçekliğin erkekliğin dönüşümü üzerinden yapılan tartışmalardan uzak durulmuş, köçek kültürünün ele alınışı toplumsal cinsiyet literatürüne girmeden yapılmıştır. Burada temelde kullanılan tartışma alanı, geleneksel toplumsal rollerden kaynaklı köçekliğe yüklenen anlamlandırmalar olmuştur. Köçeklikle ilgili güncel literatürün toplumsal cinsiyet tartışmalarıyla doğrudan işlenmiş olması bu tercihin yapılmasında temel belirleyici bir faktör olmuştur. Toplumsal cinsiyet literatürünün tercih edilmemesindeki temel kaygı, araştırmanın temel iddiasını oluşturan köçekliğin bir kültüre evrildiği gerçekliğini gölgede bırakmama olmuştur. Çünkü bugüne kadar yapılan çalışmalarda köçekliğin doğrudan eşcinsellikle ilişkilendirilmesi, kadın-erkek arasındaki rollerin ayrışması üzerinden değerlendirilmesi ve toplumsal tutumların da bu tartışmalar üzerinden yürütülmesi nedeniyle köçekliğin olması gerektiği şekliyle sosyolojik bir araştırma nesnesi haline getirilemediği varsayılmıştır. Çalışmada toplam 8 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiş ve katılımcılara yöneltilen sorular temel de kültür, iş sahası, toplumsal değişim ve toplumsal tutumlar çerçevesinde hazırlanmıştır. Köçekliğin kültür olarak tanımlanması çabası,

köçeklerin mesleki alanları, köçeklere karşı takınılan toplumsal tutumların varlığı ve geçmişten bugüne köçek kültüründe yaşanan tartışmaların içeriği çalışmanın ulaştığı sonuçların genel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Burada toplumsal tutumlar başlığı altında merkeze koyulan temel bağlam, köçekliğe karşı takınılan yaygın tavır olmuştur. Yaygın tavırdan kasıt, erkeğin etek giymesi ve kadın gibi dans etmesi üzerinden giden adlandırmalarla ilişkilendirilmiştir.

Kültür Bakanlığı'nın envanterinde köçeklik geleneği dediği pratiğe biz kültür demeyi çalışma boyunca uygun gördük. Niçin kültür sorusunun da karşılık geldiği anlamlar çalışmada ulaşılan verilerde açıkça ortaya koyulmuştur. Geçmişten bugüne köçek kültüründeki değişimlerin dinamiklerini 6 başlıkta sınıflandırmak mümkündür. İlk olarak kostümlerin ve kıyafetlerin değiştığı, dönemine göre kendi kıyafetlerini güncelleyen köçeklerle karşılaştığı görülmüştür. Dans hareketleri değişimin izlendiği diğer bir başlıktır. Erotik hareketlerden sıyrılıp folklorik özellikler kazanan köçek, bıyıklar ve sert görüntülerle de erkeksileşmiştir. Müziklerde de belirgin değişimler yaşanmış, geleneksel çalgılara eşlik eden elektronik çalgıların varlığı göze çarpmıştır. Festivallere ve şehir tanıtım günlerine katılımların arttığı günümüzde köçeklerin televizyonlarda da sıklıkla programlara katıldıkları görülmektedir. Ancak burada araştırma ile ilgili temel bir noktayı hatırlatmakta fayda vardır. Kastamonu, her ne kadar Anadolu köçekliğinin harmanlandığı ve bölge illere yayıldığı yer olsa da Kastamonu Belediyesi'ni 2016 yılında köçekliğe yasak getirmiştir. Köçekliğin yasaklanması sonrasında sosyal medyada "*Kastamonu Köçekleri Yasaklanamaz*" başlığıyla açılan grubun aktif olarak yasağa karşı propaganda yaptığı ve köçeklerin bölgenin en önemli kültürel dinamikleri olduğu farkındalık yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Araştırmada ortaya çıkan sonuçları bir bütün olarak değerlendirmek istenirse karşımıza şu noktalar çıkmaktadır.

Köçeklik bir kültürdür. Katılımcıların ortak noktalarından birisi köçekliği geçmişten bugüne süregiden uygulanma biçimlerinden örülu bir kültür olarak gördükleri anlaşılmıştır. Ortaya çıkış hikayesi olarak kimi zaman Osmanlı Devleti dönemine götürülmekte, kimi zamanda erkek eğlencelerinde kadınların kamusal alana çıkışlarının uygun bulunmadığı dönemlere götürülmüştür. Köçekliğin meslek olarak kabul edilmesi altı çizilesi bir gerçekliktir. Katılımcıların hemen hepsi köçekliği temel meslekleri olarak gördükleri ve başlı başına bir iş olduğunu tanımlamışlardır. Kendi aralarında organize olma biçimleri, isteğe göre hızlıca ekip olabilme özelliğini taşımaları, birbirlerinden haberdar olmaları, belli bir yaştan sonra kendini emekliye ayıran köçeklerin davulcu, zurnacı ve en önemlisi de organizatör olarak işi devam etmesi dikkat çeken noktalar olmuştur. Ayrıca sadece Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki düğün ve eğlencelerde değil, Türkiye'de farklı illerde her türlü hizmeti sundukları görülmüştür. Özellikle

bölgeyle irtibatlı göçmenlerin bu konuda daha belirgin talepleri olmaktadır. Kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın iş yapma biçimlerini belirgin şekilde değiştirmesi söz konusudur.

Katılımcıların toplumsal tutumlarla ilgili söyledikleri temel şey, “*erkek etek giyer mi?*” ayıplamasıyla sıklıkla karşılaşmaları olmuştur. Ancak son dönemlerde özellikle medyada görünür olmalarıyla birlikte toplumsal baskıların hafiflediği anlaşılmıştır. Popüler kültür, köçekleri özel ve ulusal televizyon kanallarında gösteri yapan ekiplere evirmiştir. Böylece en belirgin değişim, köçeklerin şov dünyasının bir parçasına dönüşmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Köçek, bir eğlenme biçimi şeklinde varlığını devam ettirecek olması araştırmada en temel çıkarım olmuştur. Ayrıca köçeği kültürel pratik olarak görmek ve bir topluluğun kimliği olduğunu kabul etmek onu cinsiyet tartışmalarının içerisinde eskitmekten ziyade toplumsal bellekte değer ve geleceğe dönük anlam katacaktır.

Katılımcılar

K1 : 49, Evli, İlkokul, 37 yıldır köçeklik yapıyor, Karabük.

K2: 50 Yaşında, Evli, İlkokul mezunu, 4 yıl köçeklik yapmış 23 senedir organizatör, Karabük- Yortan.

K3: 33 Yaşında, Evli, Lise mezunu, 24 senedir köçeklik yapıyor, Ankara.

K4: 23 Yaşında, Bekâr, Lise mezunu, 8 yıldır köçeklik yapıyor, Karabük- Yortan.

K5: 18 yaşında, Bekâr, Ortaokul mezunu 1 yıldır köçeklik yapıyor, Karabük.

K6: 49 Yaşında, Evli, Ortaokul mezunu, 30 senedir köçeklik yapıyor, Ankara.

K7: 30 Yaşında, Evli, Lise mezunu, 5 senedir köçeklik yapıyor, Bartın/Ülül.

K8: 52 yaşında, Evli, Lise mezunu, 25 senedir köçeklik yapıyor, Zonguldak.

Kaynakça

ALKAY, Oktay Volkan (2014). “*Bir Anadolu Kültürü Köçeklik Hakkında 10 Şey*”, Yayın Tarihi:7/10/2014, <http://www.radikal.com.tr/radikalist/bir-anadolu-kulturu-koceklik-hakkinda-10-sey-1217103/>, Erişim Tarihi:31.10.2017.

ALTUNTAŞ, Y. (1994). *Köçekler* (iç) Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Cilt 5), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

ALTUNTAŞ, Y. (1997). “Kaybolmakta Olan Bir Kültür:Köçeklik”. V. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi : Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Sektörünün Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, ss.35-38.

- AND, M. (1985). *“Türk Köylü Dansları”*. Ankara: İzlem Yayınları.
- AND, M. (1993a). *Türk  arşı Ressamlarının Gözünden  algıcı Cariyeler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- AND, M. (1993b). *16. Yüzyılda İstanbul (Kent, Saray, Günlük Yaşam)*, İstanbul: Akbank Yayınları.
- BAUMAN, Z. (1997). * zg rl k*, ( ev: V. Erenus), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- ÇAĞAN, K. (2003). *Popüler Kültür ve Sanat*, Ankara: Altink re Yayınları.
- DEBORD, G. (1996). *Gösteri Toplumu*, ( ev:Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ERKAN, S. (2010). “Türk Halk Danslarında Köçeklik Geleneği”, İzmir: *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- ERKAN, S. (2011). “Köçek Tipinin Uluslararası Kökeni  zerine Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18 (1), ss.223-240.
- ERSOY, ř. (2007). *Osmanlı Toplumunda Cinsiyet Bağlamında Köçekler,  engiler*. İstanbul: *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- KARABAşA, S. (2014). *Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- KURT, B. (2007). “*Dans  Erkeğe Yönelik  n Yargılı Bakışın Sinop Köçekleri  rneği üzerinden İncelenmesi*”. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KUş, E. (2003). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nitel mi, Nicel mi?*, Ankara: Anı Yayıncılık
- MARCUSE, H. (2008). *Tek Boyutlu İnsan*, ( ev: Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınevi.
- MELEK, Z. (1953). “Eski Devirlerde Köçekler ve  engiler”. *Resimli Tarih Mecmuası*, C.4, ss.2705-2707.
- NASMAN, U. T. (1999). *“Köçeklik Geleneği”*. İstanbul: *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- ÖNGEL, H. B. (1997). “Ritüel Kökenleri ve Folklorik  zellikleri Bakımından Köçeklik Geleneğimiz”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi : Halk*

Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı, ss.264-278.

ÖZDEMİR, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü* . Ankara: Akçağ Yayınları.

RUMMEL, J.F. (1968). *Eğitimde Araştırmaya Giriş* (çev: R.Taşçıoğlu), Ankara: Ajans Türk Yayınları.

TÜRNÜKLÜ, A. (2000). “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı:24, ss.543-559.

UZUN, H. (1993). *Köçekçeler*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık